

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

**ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ
„ВНУТРІШНІЙ ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДПРИЄМСТВА”
(для студентів денної і заочної форм навчання
спеціальності “Економіка підприємства”)
за напрямом підготовки 0305 – «Економіката підприємництво»**

Черкаси - 2013

УДК 330

Рецензент:

К.е.н., доцент Андріяко Ю.В.,
Завідувач кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту
Черкаського національного університету
ім. Богдана Хмельницького.

*Обговоренно і рекомендовано до друку
На засіданні кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту
(протокол №7 від 05 .03.2012р.)*

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Черкаського Національного університету
імені Богдана Хмельницького
(протокол № 2 від 28.11.2012р.)*

Методичні вказівки до самостійної роботи і практичних занять з курсу «Внутрішній економічний механізм підприємства» (для студентів денної і заочної форм навчання спеціальності „Економіка підприємства”) за напрямом підготовки 0305 – «Економіка та підприємництво» / Укл. М.П. Сологуб. – Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, 2013. – 68 с.

УДК 330

ВСТУП

Внутрішній економічний механізм підприємства являє собою впорядковану систему економічних і організаційно-правових методів, форм і стимулів діяльності підприємства. Дисципліна «Внутрішній економічний механізм підприємства» вивчає принципи побудови й закономірності функціонування внутрішнього економічного механізму підприємства.

Мета вивчення дисципліни: формувати знання про структуру, принципи побудови і закономірності функціонування внутрішнього економічного механізму підприємства, його нормативну базу, планування, контроль, оцінку діяльності підрозділів, матеріальне стимулювання їх колективів, методіку внутрішньої економічної діагностики, а також дати практичні навички і вміння обґрунтовувати форми внутрішнього економічного управління, обчислювати планові показники діяльності підрозділів, оцінювати їх виконання та розробляти системи матеріального стимулювання розвитку її ефективності.

Дисципліна „Внутрішній економічний механізм підприємства” вивчає такі економічні відносини всередині підприємства, які формуються згідно з його виробничою та організаційною структурою.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен: знати – будову і форми функціонування внутрішнього економічного механізму; способи формування внутрішніх цін; методи планування, контролю, оцінювання діяльності підрозділів, а також матеріального стимулювання їх колективів; методіку діагностики та оптимізації роботи операційної системи підприємства; вміти – обґрунтувати форми внутрішнього економічного управління; обчислювати планові показники діяльності підрозділів; оцінювати їх виконання; опрацьовувати системи стимулювання ефективної діяльності та розвитку.

Методичні вказівки допоможуть студентам у самостійному вивченні дисципліни, що охоплюють усі основні складові навчального процесу, починаючи з програми навчальної дисципліни і закінчуючи формами контролю рівня знань.

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: надання знань про закономірності функціонування внутрішнього економічного механізму підприємства.

Завдання: вивчення побудови та форм функціонування внутрішнього економічного механізму, його нормативної бази, планування, контролю й оцінювання діяльності підрозділів, матеріально стимулювання колективів, методики діагностики та оптимізації роботи операційної системи підприємства.

Предмет вивчення у дисципліні: внутрішні економічні відносини між підрозділами підприємства, між підрозділами і центральним апаратом управління.

Змістовий модуль I.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ФОРМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ

Тема 1. Виробничо-організаційна та економічна структуризація підприємства

Підприємство як система. Підприємство – складна відкрита система. Різні аспекти системної побудови підприємства: виробничо-технічний, організаційний, економічний. Економічна модель підприємства як відкритої системи. Горизонтальний та вертикальний поділ праці на підприємстві, його структуризація. Адміністративно-правовий статус підприємства.

Виробнича структуризація підприємства. Функції підприємства й організаційні форми їх виконання. Виробничі, невиробничі, обслуговувальні підрозділи та апарат управління. Виробничі підрозділи основної та неосновної (допоміжної) діяльності. Схеми взаємозв'язків і взаємодії підрозділів основного виробництва, виробничої та соціальної інфраструктури. Динамічні зміни структури підприємства під впливом ринкової кон'юнктури й рівня кооперування.

Організаційно-економічна структура підприємства. Чинники, що визначають організаційно-економічну структуру підприємства. Економічний статус підрозділів підприємства та його вплив на структуру управління. Підрозділи внутрішньої кооперації та підрозділи, що випускають готову продукцію. Центри витрат і центри прибутку у структурі підприємства. Сучасні тенденції трансформації організаційно-виробничих структур. Стратегічні господарські підрозділи та їх роль у підвищенні конкурентоспроможності компаній.

Тема 2. Структура та форми функціонування внутрішнього економічного механізму

Структура внутрішнього економічного механізму та принципи його побудови. Економічні інтереси як мотиваційний чинник. Форми реалізації економічних інтересів на рівні підприємства, підрозділів і окремих працівників. Економічний механізм як система чинників, що забезпечує реалізацію економічних інтересів. Зв'язок і відмінності економічних механізмів підприємства та його підрозділів. Орієнтація внутрішнього економічного механізму на вирішення переважно тактичних (поточних) завдань, обмежену сферу діяльності. Трансформація принципів економічної діяльності підприємства на рівні підрозділів. Основні засади побудови внутрішнього економічного механізму.

Організаційні передумови функціонування внутрішнього економічного механізму. Функціональне й майнове розмежування підрозділів. Чітке визначення кінцевих результатів діяльності. Обґрунтована система показників планування, обліку та оцінювання діяльності. Прогресивна нормативна база. Належний облік зберігання та руху матеріальних цінностей, витрат, продукції. Дієві форми матеріального заохочення та матеріальної відповідальності. Документальна регламентація статусу, прав і обов'язків підрозділів.

Форми функціонування внутрішнього економічного механізму. Залежність форми функціонування внутрішнього економічного механізму від

призначення продукції, розмірів підприємства та його підрозділів. Пряме планове регулювання діяльності з боку центрального апарату управління за деталізованою системою показників. Переваги і недоліки такої форми, сфера її застосування. Умови та ефективність розширення самостійності діяльності підрозділів. Договірні форми регулювання діяльності підрозділів внутрішньозаводської кооперації. Підрозділи як самостійні суб'єкти ринку й генератори прибутку. Функції центрального апарату управління за умов широкої самостійності підрозділів. Відносини між підрозділами, підрозділами та апаратом управління. Світовий і вітчизняний досвід внутрішніх економічних відносин.

Тема 3. Внутрішні ціни та методи їх формування

Функції та система внутрішніх цін. Вартісне оцінювання ресурсів і продукції. Внутрішнє формування витрат, визначення вартості проміжної і кінцевої продукції, формування й розподіл доходу. Ціни на сировину та матеріали. Особливості внутрішнього оцінювання матеріалів у разі зберігання їх у запасах за умов нестабільності ринкових цін.

Внутрішні ціни на продукцію підрозділів. Ціни на базі витрат виробництва та умови їх застосування. Ціни з урахуванням прибутку, їх функції, умови застосування та методи розробки. Розподільна та стимулювальна функції внутрішніх цін на базі повної вартості. Внутрішні ціни на базі ціни готової (кінцевої) продукції, договірні та ринкові ціни.

Методи встановлення цін на продукцію підрозділів – суб'єктів ринку. Формування цін за схемою «собівартість + прибуток», нижня і верхня межі ціни в довгостроковому та короткостроковому періодах. Формування ціни як функції витрат і цільового прибутку. Методи встановлення ціни «за рівнем поточних цін», «рівнем попиту», їх особливості та сфери застосування. Стратегія і тактика ціноутворення на підприємстві.

Змістовий модуль II.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 4. Система та порядок планування

Система та зміст внутрішніх планів. Зв'язок внутрішньозаводського планування з плануванням діяльності підприємства в цілому. Особливості внутрішнього планування залежно від вибраної схеми економічного управління. Горизонт внутрішніх планів, їх орієнтація на вирішення тактичних завдань. Структура та показники внутрішніх планів для підрозділів центрів витрат і центрів прибутку, підрозділів різного ієрархічного рівня.

Принципи та методи розробки внутрішніх планів. Принципи системності, участі (партисипативності), оптимальності, безперервності та гнучкості у внутрішньому плануванні. Економічне значення цих принципів і умови їх додержання. Методи планування. Сутність, переваги і недоліки синхронного (симультаційного) і послідовного (сукцесійного) планування. Методи ієрархічного планування, їх переваги, недоліки та сфера застосування. Оптимальний розподіл ресурсів підприємства у процесі розробки планів підрозділів.

Нормативна база планування. Система техніко-економічних норм і нормативів як основа розробки планів. Класифікація норм і нормативів за їх видами, терміном дії, ступенем диференціації та агрегування. Методи розробки норм і нормативів. Організація нормативного господарства підприємства та його функціонування. Заміна й коригування норм. Внутрішні ціни як важливий елемент нормативної бази підприємства.

Тема 5. Виробнича програма та її ресурсне обґрунтування

Зміст і порядок розробки виробничої програми підрозділів. Сутність виробничої програми підрозділів. Планово-облікові одиниці виробничої програми та їх залежність від типу виробництва. Особливості розробки планів виробництва для внутрішньо-коопераційних підрозділів і підрозділів, що виготовляють товарну продукцію. Обґрунтування планів випуску та запуску

виробів за умов тривалого виробничого циклу. Послідовність запуску продукції у виробництво та її оптимізація. Одиниці виміру та показники загального обсягу виробництва. Особливості розробки виробничих програм допоміжних підрозділів.

Обґрунтування виробничої програми виробничою потужністю. Особливості обґрунтування виробничої програми в одно- і багато продуктивному виробництві. Обчислення пропускної здатності груп устаткування та їх завантаження. Можливості відносного вирівнювання завантаження взаємозв'язаних підрозділів і устаткування у короткостроковому та довгостроковому періодах.

Забезпечення виробничої програми трудовими ресурсами. Трудомісткість виробничої програми та її залежність від рівня механізації і автоматизації виробництва. Особливості обчислення потрібної кількості робітників залежно від їх функцій і ролі у виробничому процесі. Оптимізація роботи людино-машинних систем за критерієм витрат на основі теорії масового обслуговування.

Тема 6. Планування витрат (прибутку)

Склад витрат підрозділів і порядок їх планування. Елементи й калькуляційні статті витрат, прямі і непрямі, змінні і постійні витрати підрозділів. Регульовані і нерегульовані витрати. Основні показники витрат підрозділів; кошториси, собівартість виробів. Загальний порядок розробки планів витрат підрозділів. Послідовність планування витрат основних і допоміжних підрозділів.

Формування кошторисів підрозділів. Функції кошторисів, їх елементна та калькуляційна структура. Обчислення матеріальних витрат, витрат на зарплату й соціальні потреби. Формування загальновиробничих витрат, їх поділ на змінні та постійні. Методика обчислення окремих елементів загальновиробничих витрат.

Планування собівартості продукції. Визначення планової собівартості кінцевої продукції підрозділів. Обчислення собівартості окремих виробів.

Методи калькулювання та сфери їх застосування. Особливості калькулювання в одно- і багатопродуктовому виробництві. Розподіл непрямих (загальновиробничих) витрат у багатопродуктовому виробництві, бази розподілу та умови їх застосування. Обчислення прибутку в підрозділах, що є центрами прибутку.

Змістовий модуль III.

КОНТРОЛЬ, ОЦІНЮВАННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема 7. Контроль і оцінювання діяльності

Контроль як функція управління. Форми контролю діяльності підрозділів. Поточний і періодичний контроль. Диспетчерський контроль ходу виробництва. Контроль якості продукції, трудової дисципліни, поточних витрат. Звітність підрозділів, її зміст і періодичність.

Критерії оцінювання діяльності. Оцінювання діяльності та його роль. Оцінні показники та їх обґрунтування. Визначення показників кінцевих результатів для різних підрозділів. Порівняння фактичних показників із плановими, нормативними їх значеннями, а також фактичними за минулі періоди. Сфера застосування різних критеріїв оцінювання. Комплексне оцінювання діяльності.

Оцінювання виробничої діяльності. Оцінювання виконання плану за номенклатурою та загальним обсягом виробництва. Комплексне виготовлення продукції та його роль. Ритмічність виробництва та її визначення. Чинники забезпечення ритмічності роботи.

Оцінювання ефективності роботи за показником витрат. Відносні та абсолютні показники витрат і їх застосування для оцінювання роботи підрозділів. Необхідність перерахування планових витрат на фактичний обсяг виробництва для оцінювання роботи. Функції обчислення планових витрат на фактичний обсяг продукції, їх роль у складанні гнучких кошторисів. Аналіз відхилень фактичних витрат від планових і заходи з раціонального використання ресурсів.

Тема 8. Механізм стимулювання

Роль, форми та джерела стимулювання. Стимулювання як спонукання до дій у певному напрямку. Матеріальне і нематеріальне стимулювання. Провідна роль матеріального стимулювання в забезпеченні ефективної діяльності підрозділів. Джерела стимулювання. Роль прибутку у стимулюванні персоналу.

Стимулювальна функція оплати праці. Обґрунтування форми оплати праці з урахуванням її стимулювальних особливостей. Сфери ефективного застосування відрядної і почасової оплати праці. Об'єктивні передумови поширення почасової оплати праці. Передовий досвід і тенденції в оплаті праці.

Оплата праці за кінцевим результатом і її стимулювальна роль. Сутність оплати праці за кінцевим колективним результатом і сфера її ефективного використання. Формування комплексних розцінок і колективного фонду зарплати. Розподіл колективного заробітку між членами колективу.

Стимулювання через участь у прибутку. Роль стимулювання через участь у прибутку. Форми участі у прибутку. Участь у прибутку на основі відносин власності. Виплати з прибутку за результати роботи. Централізовані і децентралізовані виплати з прибутку працівникам виробничих підрозділів.

Тема 9. Матеріальна відповідальність за результати роботи

Форми і зміст матеріальної відповідальності. Компенсаційно-еквівалентні відносини та матеріальна відповідальність як умови ефективної взаємодії підприємств. Роль господарських договорів у забезпеченні матеріальної відповідальності. Форми матеріальної відповідальності підприємств та їх підрозділів – суб'єктів ринку за порушення договірних зобов'язань. Штрафи, відшкодування збитків. Відповідальність підприємства перед державою та споживачами за якість продукції. Матеріальна відповідальність перед державою за умови функціонування й додержання чинного законодавства.

Методи обчислення збитків і економічних санкцій. Сутність і склад збитків. Додаткові витрати, втрата або пошкодження майна, не одержані

доходи (втрачена вигода). Наслідки порушень договірних зобов'язань: зменшення обсягу виробництва й продажу продукції, простої, форсування виробництва (аритмія), заміна матеріалів, брак тощо. Порядок обчислення збитків за певними наслідками. Розподіл збитків і суми претензії між кількома контрагентами, котрі порушили договірні зобов'язання.

Особливості внутрішньовиробничої матеріальної відповідальності. Зв'язок матеріальної відповідальності підприємства в цілому та його підрозділів. Структура системи внутрішньої матеріальної відповідальності на підставі економічних претензій і порядок її функціонування. Облік взаємних санкцій підрозділів і їх вплив на кінцеві результати діяльності та оцінні показники. Особливості обчислення втрат і внутрішніх економічних санкцій.

Змістовий модуль IV.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВА

Тема 10. Аналіз системи «витрати - випуск - прибуток»

Сутність і передумови аналізу системи «витрати – випуск – прибуток» (ВВП). Зв'язок витрат, обсягу виробництва (операційної діяльності) і прибутку. Економічне значення моделювання та аналізу цього співвідношення. Спрощена модель лінійних співвідношень у процесі ВВП-аналізу та її графічна інтерпретація. Показники, що обчислюються й аналізуються у процесі ВВП-аналізу. Поділ витрат на змінні та постійні. Роль маржинального прибутку під час аналізу та прийняття рішень.

Аналіз рівноваги та безпеки операційної діяльності. Вплив постійних витрат на прибутковість діяльності підприємства. Рівноважний (беззбитковий) обсяг операційної діяльності (виробництва). Визначення беззбиткового обсягу операційної діяльності в натуральному і грошовому виразі. Беззбитковість та безпека діяльності підприємства і його підрозділів. Обчислення рівня економічної безпеки підприємства.

Залежність прибутку від операційної активності та структури витрат. Значення управління прибутком і чинниками його формування. Визначення рівня операційної активності (обсягу виробництва), що забезпечує цільовий прибуток. Залежність прибутку від операційної активності. Операційний ліверидж (важіль), його визначення й застосування в оперативному аналізі.

Тема 11. Регулювання й оцінювання виробничих запасів

Оптимізація запасів та інтервалів поставок матеріалів. Роль матеріальних витрат у формуванні вартості продукції та прибутку. Витрати на поставки та зберігання матеріалів на складі, їх залежність від розмірів інтервалів поставок. Втрати (нестриманий прибуток) через відволікання коштів у виробничі запаси. Мінімізація витрат на поставки та зберігання матеріалів визначенням оптимальних партій поставок і розмірів запасів.

Оцінювання руху виробничих запасів і його вплив на собівартість продукції. Динамічність цін на матеріали та різний їх рівень на складські запаси. Методи оцінювання матеріалів у запасах під час їх відпускання у виробництво, на продаж та в разі зменшення запасів з іншої причини. Сутність і умови ефективного застосування методів оцінювання: за собівартістю перших надходжень (LIFO), за собівартістю останніх надходжень (FIFO), за середньозваженою і нормативною собівартістю, ідентифікованою собівартістю і ціною продажу.

Тема 12. Адаптація операційної системи до зміни її завантаження

Сутність і форми адаптації операційної системи. Відповідність структури і режиму роботи операційної системи певному обсягу діяльності. Змінюваність обсягу діяльності й необхідність адаптації до нового рівня завантаження. Експлуатаційні витрати як критерій роботи операційної системи та оптимальності її адаптації до зміни завантаження. Параметри та форми адаптації.

Механізм адаптації устаткування виробничих систем. Етапи адаптації. Комбінована адаптація однотипного устаткування з однаковими і різними

експлуатаційними витратами за його кількістю, часом та інтенсивністю роботи. Процеси адаптації устаткування без регулювання часу його роботи. Особливості процесів адаптації в разі постійної і змінної інтенсивності роботи. Застосування функцій граничних витрат і динамічного програмування у процесі адаптації.

Обґрунтування форми придбання устаткування. Потреба у придбанні устаткування в разі його заміни та розширення обсягу операційної діяльності. Варіанти придбання устаткування – купівля (за рахунок власних коштів, кредиту), лізинг. Сумарні дисконтовані витрати як критерій вибору форми придбання устаткування. Обчислення теперішніх (дисконтованих) витрат за порівнюваними альтернативними варіантами. Особливості обчислення лізингових платежів.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальний обсяг навчальної роботи студента за навчальним(и) планом(ами)
180/4 годин/кредитів ECTS

Зміст навчальної дисципліни	Обсяг у годинах					
	Денне навчання			Заочне навчання		
	Л	П	СРС	Л	П	СРС
Тема 1. Виробничо-організаційна та економічна структуризація підприємства	4	2	4	2	1	10
Тема 2. Структура та форми функціонування внутрішнього економічного механізму	4	4	4	1	1	10
Тема 3. Внутрішні ціни та методи їх формування	4	2	4	-	1	13
Тема 4. Система та порядок планування	2	4	4	1	1	12
Тема 5. Виробнича програма та її ресурсне обґрунтування	2	2	3	1	1	5
Тема 6. Планування витрат (прибутку)	2	4	6	-	1	15
Тема 7. Контроль і оцінювання діяльності	2	2	7	1	-	15
Тема 8. Механізм стимулювання	2	4	7	2	1	15
Тема 9. Матеріальна відповідальність за результати роботи	2	2	7	1	-	16
Тема 10. Аналіз системи «витрати - випуск - прибуток»	2	2	6	1	1	16
Тема 11. Регулювання й оцінювання виробничих запасів	2	2	5	-	1	16
Тема 12. Адаптація операційної системи до зміни її завантаження	2	2	3	-	1	16
Разом	28	32	60	10	10	160

Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння матеріалом дисципліни, засвоєння необхідних умінь і навичок у час, вільний від

обов'язкових навчальних занять. Під час такої роботи використовується навчальна, спеціальна література, а також тексти лекцій. Специфічною формою самостійної роботи є виконання індивідуальних завдань у вигляді розв'язування задач, аналізу ситуацій, написання розрахунково-графічної роботи. Мета розрахунково-графічної роботи - поглибити теоретичні знання студента щодо структуризації підприємства як економічної системи та набути навички системно-цільового підходу до аналізу структури управління підприємством, а також календарного планування діяльності його підрозділів. У розрахунково-графічній роботі студент виконує аналіз структури управління підприємством відповідної галузі житлово-комунального господарства, та здійснює календарне планування діяльності підприємства.

Тематичний план дисципліни «Внутрішній економічний механізм підприємства» складається з чотирьох змістових модулів, кожен з яких поєднує в собі відносно окремий самостійний блок дисципліни, який логічно пов'язує кілька навчальних елементів дисципліни за змістом і взаємозв'язками. Навчальний процес здійснюється в таких формах: лекційні, практичні заняття, самостійна робота студента.

Зміст дисципліни розкривається в темах:

Тема 1. Виробничо-організаційна та економічна структуризація підприємства.

План

1. Економічна модель підприємства.
2. Структуризація виробничої системи підприємства.
3. Структуризація системи управління підприємством.
4. Сучасні тенденції трансформації організаційно-виробничих структур.

Економічна модель підприємства: неокласична, інституційна, еволюційна підприємницька. Структуризація виробничої системи підприємства. Визначення поняття і принципи побудови організаційної структури управління.

Контрольні питання:

1. Дайте характеристику підприємства як відкритої системи.

2. Охарактеризуйте виробничі фактори (входи у виробничий процес).
3. Визначте основні аспекти системної побудови підприємства, дайте їх коротку характеристику.
4. У чому полягає функціональна структуризація підприємства?

Тема 2. Структура і форми функціонування внутрішнього економічного механізму.

План

1. Структура внутрішнього економічного механізму та принципи його побудови.
2. Організаційні передумови функціонування внутрішнього економічного механізму.
3. Форми функціонування внутрішнього економічного механізму.
4. Еволюція економічного механізму вітчизняних підприємств.
5. Світовий досвід організації внутрішніх економічних відносин.
6. Структура ВЕМ та принципи його побудови. Організаційні передумови функціонування ВЕМП. Форми функціонування ВЕМП.

Контрольні питання:

1. Дайте визначення поняття «господарський механізм».
2. У чому полягає сутність економічного механізму підприємства?
3. З'ясуйте складові внутрішнього економічного механізму підприємства.
4. Що таке організаційно-технічна система підприємства?
5. Які різновиди зв'язків можна встановити між підрозділами та адміністративним центром підприємства?
6. Від яких чинників залежить форма зв'язків між окремими підрозділами підприємства?
7. У чому полягає сутність мотиваційного механізму функціонування підприємства та його підрозділів?
8. Які основні принципи побудови внутрішнього економічного механізму підприємства?

Тема 3. Внутрішні ціни і методи їх формування.

План

1. Функції і система внутрішніх цін на підприємстві
2. Методи формування внутрішніх цін
3. Внутрішні ціни як інструмент організації внутрішньовиробничих економічних. Функції і система внутрішніх цін на підприємстві. Методи формування внутрішніх цін (на рівні ринкових цін, на договірній основі та на основі витрат виробництва). Внутрішні ціни як інструмент організації внутрішньовиробничих економічних відносин.

Контрольні питання:

1. Розкрийте поняття «внутрішня ціна».
2. У чому полягають функції внутрішніх цін?
3. Яка специфіка застосування внутрішніх цін у практиці господарювання вітчизняних та зарубіжних підприємств?
4. Які існують методи формування внутрішніх цін?
5. Яка специфіка застосування внутрішніх цін, що формуються на рівні ринкових?
6. Як визначаються внутрішні ціни на базі фактичної ціни готової продукції?
7. За яких умов доцільно формувати внутрішні ціни на договірній основі?
8. У чому полягає сутність витратного методу утворення внутрішніх цін?

Тема 4. Система і порядок планування.

План

1. Система та зміст внутрішніх планів
2. Принципи і методи розроблення внутрішніх планів
3. Нормативна база планування

Загальна характеристика планування, принципи та методи планування. Механізм розробки загальної ділової політики на підприємстві, методологічні основи планування. Особливості формування та використання нормативної бази планування, методи розробки та визначення норм та нормативів. Система планів підприємства. Система внутрішнього планування

Контрольні питання:

1. Що таке планування?
2. Які особливості притаманні внутрішньому плануванню на підприємстві?
3. Чим відрізняється склад (зміст) планів внутрішньокоопераційних підрозділів і підрозділів суб'єктів ринку?
4. Як ви розумієте принцип системності в плануванні?
5. Які види норм застосовуються у плануванні?
6. Назвіть і поясніть напрямки класифікації норм.
7. Які існують методи розробки норм?
8. Який порядок формування й використання норм і нормативів на підприємстві?

Тема 5. Виробнича програма та її ресурсне обґрунтування.

План

1. Зміст і порядок розроблення виробничої програми підрозділів
2. Обґрунтування виробничої програми виробничою потужністю
3. Забезпечення виробничої програми трудовими ресурсами

Виробнича програма підприємства. Методи проектування виробничої програми (структуризація цілей, аналогій, організаційного моделювання, (в тому числі імітаційного), блоковий, експертно-аналітичний, нормативний, параметричний, аналітично розрахунковий, графоаналітичний, математико-статистичний). Розробка і обґрунтування виробничої програми.

Контрольні питання:

1. Що являє собою виробнича програма підрозділу підприємства?
2. З'ясуйте особливості розробки виробничої програми внутрішньокоопераційних підрозділів і підрозділів, що виготовляють готову продукцію на ринок.
3. Як вирішується проблема співвідношення власного виробництва і купівлі окремих частин виробів під час розробки виробничої програми?
4. Назвіть планово-облікові одиниці виробничої програми підрозділів у натуральному вимірі і сфери їх застосування.

Тема 6. Планування витрат і прибутку.

План

1. Склад витрат підрозділів і порядок їх планування
2. Формування кошторисів підрозділів
3. Планування собівартості продукції

Система та зміст внутрішніх планів, зв'язок внутрізаводського планування з плануванням діяльності підприємства в цілому, структуру і показники внутрішніх планів. Планування собівартості продукції і прибутку, склад витрат підрозділів, порядок їх формування за місцем і калькуляційними одиницями. Методи обчислення собівартості продукції (робіт, послуг): метод питомих витрат, баловий, кореляційний, агрегатний.

Контрольні питання:

1. У чому полягає відмінність між поточними та інвестиційними витратами?
2. Для чого потрібно планувати витрати за їх місцями, видами, носіями?
3. Які витрати підрозділів відносять до прямих, а які до непрямих?
4. Як можна розмежувати витрати підрозділу на змінні та постійні?
5. У чому сутність поділу витрат на основні та накладні? Поясніть поділ накладних витрат на виробничі й невиробничі.
6. Які показники витрат обчислюються при плануванні?
7. Поясніть порядок розробки плану витрат підрозділу.
8. Чим відрізняються методи напівфабрикатного і безнапівфабрикатного формування витрат підрозділів?
9. Що таке кошторис підрозділу та які його функції?
10. Поясніть склад витрат кошторису цеху.

Тема 7. Контроль і оцінювання діяльності.

План

1. Контроль як функція управління
2. Критерії оцінки діяльності
3. Оцінка виробничої діяльності
4. Оцінка ефективності роботи за показником витрат

Форми контролю на підприємстві. Етапи контролю: вироблення стандартів і критеріїв, зіставлення з ними реальних результатів і прийняття необхідних коректувальних дій. Поточний, періодичний і разовий контроль.

Контрольні питання:

1. У чому сутність і завдання контролю?
2. Назвіть види контролю.
3. З'ясуйте зв'язок контролю з плануванням.
4. Назвіть і поясніть вимоги до системи показників оцінювання діяльності підрозділів.

Тема 8. Механізм стимулювання.

План

1. Роль, форми і джерела стимулювання
2. Стимулююча функція оплати праці
3. Оплата праці за кінцевим колективним результатом і її стимулююча роль
4. Стимулювання через участь у прибутку.

Теорії мотивації. Змістовні та процесуальні теорії мотивації. Мотивація праці. Техніка мотивації: прийоми, орієнтовані на робітників; прийоми, орієнтовані на роботу; прийоми, орієнтовані на організацію. Стимулююча функція оплати праці. Обґрунтування форми оплати праці з урахуванням її стимулюючих особливостей.

Контрольні питання:

1. У чому сутність стимулювання (мотивації)?
2. Назвіть форми і джерела матеріального стимулювання?
3. Поясніть переваги і недоліки відрядної оплати праці та сферу її застосування?
4. Які переваги і недоліки почасової оплати праці, за яких умов доцільно її застосовувати?
5. В яких напрямках здійснюється вдосконалення форм оплати праці та підвищення їх стимулюючої ролі?
6. Що таке показники й умови преміювання і як вони встановлюються в конкретних умовах виробництва?

7. У чому полягає сутність оплати праці за кінцевим колективним результатом?
8. У чому особливості стимулювання із прибутку працівників підрозділів – центрів розрахункового (умовного) прибутку?
- 9.3'ясуйте напрямки використання прибутку підрозділів – суб'єктів ринку і їх стимулюючу роль.

Тема 9. Матеріальна відповідальність за результати роботи.

План

1. Форми і зміст матеріальної відповідальності
2. Методи обчислення збитків і економічних санкцій
3. Особливості внутрішньовиробничої матеріальної відповідальності

Форми та зміст матеріальної відповідальності. Методи обчислення збитків та економічних санкцій. Основні наслідки порушення договірних зобов'язань: простої та форсування виробництва; заміна матеріалів та комплектуючих виробів; усунення недоліків у отриманій продукції (виконаних робіт); повернення неякісної або некомплектної продукції; брак від схованих дефектів у отриманих матеріалах та комплектуючих виробів; поставка продукції прискореним способом; закупівля продукції у іншого постачальника, або виготовлення її власними силами; зміна асортименту; погіршення якості продукції; втрата або пошкодження майна; зменшення обсягів виробництва.

Контрольні питання:

1. У чому сутність і роль матеріальної відповідальності?
2. Перед ким підприємства матеріально відповідають за якість продукції і її своєчасну поставку?
3. Які є форми матеріальної відповідальності підприємств та їх підрозділів?
4. Назвіть складові збитків.
5. Який загальний порядок обчислення збитків?
6. Поясніть методику обчислення збитків внаслідок простоїв і форсування виробництва.
7. Як обчислюються збитки від вимушеної заміни матеріалів і комплектуючих виробів?

8. З'ясуйте порядок обчислення збитків при усуненні недоліків в одержаній продукції (виконаній роботі).
9. Як обчислюються збитки від браку продукції внаслідок прихованих дефектів одержаних матеріалів і комплектуючих виробів?
10. Поясніть методику обчислення збитків від вимушеної доставки продукції прискореним способом.
11. Як обчислюється зменшення прибутку (утрачена вигода) унаслідок зменшення обсягу виробництва?

Тема 10. Аналіз системи „витрати – випуск – прибуток”.

План

1. Сутність і передумови аналізу системи «витрати – випуск – прибуток»
2. Аналіз рівноваги та безпеки операційної діяльності
3. Залежність прибутку від операційної активності та структури витрат

Сутність і передумови аналізу системи «витрати-випуск-прибуток» (ВВП). Зв'язок витрат, обсягу виробництва і прибутку. Економічне значення моделювання та аналізу цього співвідношення. Показники, що обчислюються й аналізуються в процесі ВВП-аналізу. Аналіз рівноваги та безпеки операційної діяльності. Беззбитковість та безпека діяльності підприємства та його підрозділів. Обчислення рівня економічної безпеки підприємства.

Контрольні питання:

1. У чому сутність ВВП-аналізу?
2. Які передумови передбачає ВВП-аналіз?
3. Наведіть показники, що обчислюються й аналізуються у процесі ВВП-аналізу.
4. У чому сутність маржинального прибутку і як він обчислюється?
5. Поясніть економічну сутність і роль коефіцієнта маржинального прибутку.
6. Дайте графічну інтерпретацію лінійної динаміки витрат і виручки та визначте точку беззбитковості графічним методом.
7. Як аналітично визначити беззбитковий обсяг продукції в однопродуктовому виробництві?

8. Виведіть формулу для обчислення беззбиткового обсягу продукції у грошовому виразі.
9. У чому сутність готівкової беззбитковості і як обчислюється відповідний обсяг виробництва?
10. Поясніть сутність безпеки операційної діяльності і методику обчислення її рівня.
11. Як визначається обсяг виробництва, що забезпечує цільовий прибуток підприємства?
12. Що являє собою операційний ліверидж (важіль) і як він обчислюється?
13. Поясніть, чому операційна залежність (ліверидж) визначається відношенням маржинального та операційного прибутку.
14. Як структура витрат впливає на величину операційного лівериджу?

Тема 11. Регулювання й оцінювання виробничих запасів.

План

1. Оптимізація запасів та інтервалів поставки матеріалів
2. Оцінка руху виробничих запасів та її вплив на собівартість продукції

Характеристика та склад виробничих запасів. Аналіз наявності та структури виробничих запасів. Аналіз надходження виробничих запасів. Аналіз використання виробничих запасів

Контрольні питання:

1. Для чого створюються запаси на підприємстві?
2. У чому сутність системи управління запасами? Які її основні елементи?
3. Перелічіть основні методи класифікації запасів.
4. Які системи управління запасами впроваджені на вітчизняних підприємствах?
5. Дайте характеристику системи з фіксованою величиною запасу.
6. Як визначається оптимальна величина запасу?
7. Охарактеризуйте систему з фіксованим інтервалом поставок.
8. Які витрати виникають у процесі підготовки та утримання запасів?

Тема 12. Адаптація операційної системи до змін її навантаження.**План**

1. Актуальність, параметри і форми адаптації устаткування до заданого обсягу роботи
2. Критерій та механізм адаптації
3. Вибір форми придбання устаткування за критерієм витрат

Сутність і форми адаптації операційної системи. Відповідність структури режиму роботи операційної системи певному обсягу діяльності. Змінюваність обсягу діяльності й необхідність адаптації до нового рівня завантаження. Параметри та форми адаптації. Механізм адаптації устаткування виробничих систем. Етапи адаптації. Процеси адаптації устаткування.

Контрольні питання:

1. У чому полягає сутність адаптації операційної системи і для чого вона здійснюється?
2. Назвіть параметри і форми адаптації.
3. За яким критерієм здійснюється адаптація устаткування до певного обсягу виробництва?
4. В якій послідовності здійснюється адаптація устаткування?
5. Охарактеризуйте форму функції витрат на одиницю продукції для певного устаткування (функції «витрати–результат»).
6. Як визначається оптимальна інтенсивність роботи устаткування?
7. Як формулюється функція витрату разі адаптації устаткування за часом та інтенсивністю роботи?
8. Поясніть, як визначаються граничні витрати на експлуатацію устаткування.
9. Поясніть процедуру адаптації устаткування за допомогою функцій граничних витрат.

3. Методи та критерії оцінювання знань.

Для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу використовують такі форми та методи контролю і оцінювання знань: поточний контроль зі змістових модулів; виконання розрахункової роботи; складання екзамену. Оцінку знань студентів з дисципліни “Внутрішній економічний механізм підприємства” здійснюють відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Ця система базується на здійсненні наскрізного поточного контролю на аудиторному занятті у відповідності до його форми (лекційної, практичної). Підсумковою оцінкою поточного контролю є оцінка за модуль, тобто реалізується принцип модульного обліку знань студентів. Навчальним планом з дисципліни “Внутрішній економічний механізм підприємства” передбачено складання екзамену. Для оцінювання знань використовують пятибальну національну шкалу та стобальну шкалу оцінювання ECTS.

Порядок здійснення поточного оцінювання знань студентів.

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- активність та результативність роботи студента протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни, відвідування занять;
- виконання завдань на практичних заняттях;
- виконання завдань поточного контролю.

Робота студентів на практичних заняттях оцінюється за 5-бальною системою і згідно з методикою переведення показників успішності знань студентів перекладається в систему оцінювання за шкалою ECTS. При оцінюванні виконання практичних завдань увага приділяється їх якості й самостійності.

Поточний модульний контроль рівня знань передбачає виявлення опанування студентом матеріалу лекційного модуля та вміння застосувати його для вирішення практичної ситуації і проводиться у вигляді письмового контролю.

Проведення підсумкового контролю. Умовою допуску до екзамену є позитивні оцінки з поточного контролю знань за змістовими модулями. За умов кредитно-модульної системи організації навчального процесу до підсумкового контролю допускають студентів, які набрали в сумі за всіма змістовими модулями більше 30% балів від загальної кількості з дисципліни (або більше 50% балів з поточного контролю за всіма змістовими модулями). Екзамен здійснюється в письмовій формі за екзаменаційними білетами, які містять два теоретичних питання і розрахункове завдання, що дає можливість здійснити оцінювання знань студента з усієї дисципліни «Внутрішній економічний механізм підприємства».

Екзаменаційні відповіді за білетами оцінюються за 5-бальною системою за національною шкалою – за 100-бальною системою оцінювання за шкалою ECTS.

Оцінки згідно з методикою переведення показників успішності знань студентів перекладаються у відповідну систему оцінювання.

Оцінювання знань за 5-бальною системою за національною шкалою:

Оцінку „відмінно” ставлять, коли студент дає абсолютно правильні відповіді на теоретичні питання з викладенням оригінальних висновків, отриманих на основі програмного, додаткового матеріалу та нормативних документів. При виконанні практичного завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою. Оцінка „добре” – теоретичні запитання розкрито повністю, програмний матеріал викладено у відповідності до вимог. Практичне завдання виконано взагалі правильно, але мають місце окремі неточності. Оцінка „задовільно” – теоретичні запитання розкрито повністю, проте при викладанні програмного матеріалу допущені незначні помилки. При виконанні практичних завдань без достатнього розуміння студент застосовує навчальний матеріал, припускає помилки. Оцінка „незадовільно” – теоретичні питання нерозкриті. Студент не може виконати практичні завдання, виявляє здатність до викладення думки на елементарному рівні.

Засоби і форми поточного контролю

Види контролю та їх стислий зміст	Денне навчання	Заочне навчання
Розділ 1: Тестовий контроль №1: виконується в аудиторії. Розгляд виробничої ситуації: виконується в складі малих груп і докладається на семінарі. РГР: отримання завдання та їх виконання.	2	1
Розділ 2: Контрольна робота №1: виконується в аудиторії. РГР: отримання завдання та їх виконання.	1	1
Розділ 3: Контрольна робота №2: виконується в аудиторії	1	
Розділ 4: Тестовий контроль №2: виконується в аудиторії	1	

Засоби і форми контролю

Види контролю та їх стислий зміст	Кількість балів
Поточний контроль	50
1. Тестовий контроль №1	5
2. Розгляд виробничої ситуації	10
3. Контрольна робота № 1	5
4. Контрольна робота № 2	5
5. Тестовий контроль №2	5
6. РГР	20
Підсумковий контроль	50
1. Екзамен	50
Всього	100

Критерії підсумкової оцінки на підставі поточного контролю

Кількість балів	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
більше 90-100 включно	Відмінно	A
більше 82-89 включно	Добре	B
більше 75-81 включно		C
більше 68-74 включно	Задовільно	D
більше 60-67 включно		E
більше 35-59 включно	Незадовільно з можливістю повторного складання	FX
від 1 до 34 включно	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	F

Під час вивчення дисципліни «Внутрішній економічний механізм підприємства» застосовується поточний і підсумковий контроль знань. Усі ці види контролю тісно взаємозв'язані й організуються так, щоб стимулювати ефективну самостійну роботу студентів протягом семестру і забезпечити об'єктивне оцінювання рівня їхніх знань.

4. МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ І ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ДО ВИВЧЕННЯ ЗМІСТОВИХ МОДУЛЕЙ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ФОРМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ

Вивчення даного змістового модуля починається з розгляду проблем виробничо-організаційної та економічної структуризації підприємства як об'єкта дослідження. Доцільно поперше розглянути основні концепції підприємства, які описують його виникнення, діяльність і ліквідацію. Основні характеристики тієї чи іншої теорії підприємства допомагають студентіві набути знання стосовно діяльності підприємства як окремої ланки економічного простору та окремих його підрозділів, а також про особливості функціонування підприємств житлово-комунального господарства.

Продовженням ознайомлення з економічною системою підприємства є розгляд основних аспектів його функціонування та можливих напрямків адаптації до умов динамічного зовнішнього середовища. З цього приводу необхідно визначити специфічні риси підприємства як системи, що характеризується виробничо-технічними, організаційними, соціальними, економічними, інформаційними, екологічними та адміністративно-право-вими відносинами.

Далі треба зупинитися на структуризації підприємства, яка відіграє важливу роль у формуванні його внутрішнього економічного механізму. Розвиток виробничої структури потрібно розглядати разом з організаційною структурою управління, оскільки виробнича структура є лише об'єктом управління. Тому необхідно враховувати чинники, які впливають на вибір типу організаційної структури підприємства.

Для розуміння дії економічного механізму підприємства необхідно знати принципи його побудови, а саме: принцип цільової сумісності та зосередженості, принцип безперервності та надійності, принцип плановірності, пропорційності та динамізму, демократичний принцип розподілу функцій управління, принцип науковості й обґрунтованості методів управління та принцип ефективності управління.

Структура економічного механізму підприємства визначається через організаційно-технічну систему або формування вертикальних зв'язків між підрозділами та адміністративним центром і горизонтальних зв'язків між окремими підрозділами; систему планування діяльності підрозділів; систему контролю та оцінювання діяльності підрозділів; установлення матеріальної відповідальності підрозділів; мотиваційний механізм функціонування. Вивчення цих складових дає змогу створити уявлення про специфіку внутрішнього економічного механізму окремого підприємства.

Наступним кроком є визначення організаційних передумов функціонування внутрішнього економічного механізму, серед яких виокремлюють майнову відокремленість підприємства та його підрозділів, їх відносну економічну самостійність, наявність прогресивної нормативної бази, створення системи обліку руху матеріальних цінностей, витрат і продукції, раціональної системи оцінювання та матеріального стимулювання діяльності, додержання принципу економічної відповідальності за кінцеві результати роботи та створення належної внутрішньозаводської інфраструктури. Треба розуміти, що внутрішній економічний механізм може функціонувати в різних формах. Тому доцільно з'ясувати, які чинники впливають на вибір тієї чи іншої форми.

Засвоєння теоретичних основ внутрішнього ціноутворення на підприємстві та набуття практичних навичок визначення цін на продукцію окремих його підрозділів доцільно починати зі з'ясування сутності та ролі внутрішніх цін на сучасному підприємстві.

Необхідно розглядати внутрішні ціни як інструмент організації внутрішньовиробничих економічних відносин. Основним питанням із цього приводу є проблема визначення розміру прибутку, який підлягає розподілу між підрозділами підприємства. Тому необхідно з'ясувати, які чинники можуть впливати на цей розмір, як їх можна враховувати у процесі встановлення внутрішніх цін.

Практичні заняття Виробнича ситуація

Відкрите акціонерне товариство «Картонно-паперовий комбінат» (ВАТ «КПК») є найбільшим в Україні підприємством з переробки вторинної сировини. Воно посідає перше місце за обсягами виробництва та споживання сировини. Виробничі потужності комбінату розраховані на виробництво 200000 т/рік макулатурного картону хром-ерзац; 80000 т/рік паперу санітарно-гігієнічного призначення (туалетного); переробку 50000 т/рік картону в картонні коробки та пачки з багатокольоровим друком.

До складу комбінату входять три основні виробництва: картонне, поліграфічне та паперове. Картонке виробництво складається з размольно-підготовчого та картонного цехів. Поліграфічне містить цех офсетного та глибокого друку, цех листового та малоформатного картону, цех товарів народного споживання та цех із виготовлення друкарських форм і висікальних штампів, який є серцевиною поліграфічного виробництва. Він забезпечує цехи офсетного та глибокого друку друкованими формами, штампами, матрицями. Усі процеси, режими, хімічні аналізи контролюються лабораторією. Паперове виробництво складається з цеху з виробництва паперу та цеху з його переробки. Увесь виробничий процес у цехах здійснюється на імпортному устаткуванні.

Комбінат має велику ремонтну базу, транспортне господарство, комплекс водопідготовки та біологічного очищення промислових стоків.

Номенклатура продукції, що виготовляється на ВАТ «КПК», досить широка. Це пояснюється наявністю цеху товарів народного споживання та виготовленням поліграфічної продукції на замовлення. Папір санітарно-гігієнічного призначення та високоякісний коробковий картон користуються великим попитом не лише на внутрішньому ринку. Продукція комбінату відвантажується 840 споживачам у країні СНД, понад 30% продукції експортується до країн Західної Європи, Малої Азії.

Значно розширилися зв'язки зі споживачами з введенням у дію поліграфічного та паперового виробництв. Продукція поліграфічного виробництва – понад 200 найменувань заготовок коробок з багатокольоровим друком – використовується для впакування заморожених продуктів, продуктів харчування, овочів, дитячого харчування, синтетичних миючих засобів, товарів народного споживання. За рахунок випуску паперу значно збільшився випуск товарів народного споживання.

Основною сировиною для виробництва картону хром-ерзац та туалетного паперу є макулатура, місткість якої в картоні становить 80-85%, а в папері – 100%. Тому комбінат переробляє 350000 т макулатури за рік, яка надходить залізничним та автомобільним транспортом на склад макулатури.

Розглядаючи структуру споживачів продукції підприємства, слід зазначити, що 45% продукції купують вітчизняні споживачі, 35% продукції продається у країнах далекого зарубіжжя (з яких близько 20% є разовими споживачами) і 20% – у Росії та країнах СНД. Зв'язки зі споживачами характеризуються як стійкі – 96% покупців є постійними партнерами, що співпрацюють із ВАТ «КПК» тривалий час.

Стосовно характеристики постачальників зазначимо, що найбільші обсяги макулатури постачають постійні партнери: державні заготівельні установи та посередницькі структури, котрі закуповують макулатуру в дрібніших власників. Разовими постачальниками є видавництва, підприємства та торговельні установи – кінцеві споживачі товарів у гофротарі. За географічним поділом 59% макулатури завозиться з України. 27% – із Росії, 14% постачають контрагенти з Прибалтійського регіону та країн далекого зарубіжжя (Словаччина, Польща, Німеччина, Нідерланди).

Ціни на весь асортимент продукції встановлюються планово-економічним відділом ВАТ «КПК» і обчислюються на основі калькуляції витрат на виробництво. Якщо розглядати загальні витрати комбінату, то у структурі витрат 66,63% становлять витрати на сировину та матеріали, 11,77% – витрати на електро- та теплоенергію, на амортизаційні відрахування припадає 5,31%, заробітна плата – 4,33%. За асортиментними позиціями структура витрат у формуванні ціни може зазнавати деяких відхилень. Рентабельність за картоном на ВАТ «КПК» варіює від 1,4% (картон тарний КТ-2-50) до 19,7% (картон макулатурний ММ-1). Останні дослідження ринків показали, що цінова еластичність найбільша в товарів серветочно-гігієнічного асортименту, а найменша – у картону.

На 01.01.2007 року середньооблікова чисельність працівників ВАТ «КПК» становила 2183 особи, а також 88 позаштатних працівників, котрі працюють за трудовою угодою. Персонал підприємства складається з

працівників, які зайняті основною діяльністю (1954 особи), з них 1601 – робітники, 353 – службовці та 229 осіб допоміжного призначення. Кожний зі структурних підрозділів підприємства має обліковий штат працюючих. Середньооблікова чисельність працівників картонного виробництва – 788 осіб, з яких 117 службовців та 677 робітників; паперового виробництва – 678 осіб, з яких 148 службовців та 530 робітників; поліграфічного виробництва – 488 осіб, з яких 88 службовців та 400 робітників.

Фінансові показники діяльності підприємства наведені в табл.1.

Таблиця 1 – Фінансові показники діяльності КПК, тис. грн.

Показники	Звітний період	
	01.01.06	01.01.07
1. Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	159510	247715
2. Загальний прибуток	8067	23074
3. Чистий прибуток	4828	18808
4. Власний капітал	207592	218064
5. Валюта балансу	224087	232117

Потрібно: сформуванню загальної схеми організаційної структури підприємства.

Вказівка: Для аналізу наведеної ситуації можна скористатися таким алгоритмом:

- аналіз та експертно-аналітичне оцінювання ринкового середовища підприємства;
- дослідження можливих варіантів управління підприємством;
- оцінювання внутрішнього середовища підприємства та чинники, що впливають на результати його діяльності;
- виявлення проблемних завдань підприємства та орієнтовного переліку цілей його функціонування;
- формування структурних одиниць і розподіл завдань між ними;
- обґрунтування типу організаційної структури;
- визначення кваліфікації та чисельності працівників підрозділів підприємства;
- оцінювання ефективності проекту організаційної структури підприємства.

Після формування загальної схеми організаційної структури підприємства проаналізуйте внутрішній економічний механізм картонно-паперового комбінату та дайте відповіді на наведені запитання:

1. Які основні складові внутрішнього економічного механізму підприємства?
2. Які різновиди зв'язків можна встановити між підрозділами та адміністративним центром підприємства, а також між його окремими підрозділами?
3. Який режим функціонування внутрішнього економічного механізму картонно-паперового комбінату?

Завдання

Підрозділ А вагоноремонтного заводу виробляє блоки внутрішньокоопераційного призначення. Підрозділу Б необхідно отримати 5000 блоків, які може поставити лише підрозділ А. Витрати на виробництво одного блока підрозділом А становлять 28 грн. Якщо підрозділ А погодиться на поставку такої партії блоків для підрозділу Б, тоді йому необхідно зменшити продаж на зовнішньому ринку на 3500 блоків за рік. Ціна блока, що реалізується на зовнішньому ринку, становить 45 грн. Повні витрати на один блок – 35 грн. Взяти до уваги, що виробничі потужності підрозділу А використовуються на 100 %.

Потрібно:

1. визначити верхню та нижню межі внутрішньої ціни блока;
2. розрахувати внутрішню ціну блока з урахуванням утраченого прибутку від зменшення обсягів реалізації на зовнішньому ринку;
3. проаналізувати, як впливає вибір внутрішньої ціни блока на прибуток підприємства в цілому.

Вказівка: щодо визначення верхньої та нижньої меж внутрішньої ціни, то їх значення коливається від витрат на виробництво одного блока до ціни цієї продукції на ринку. Тому в західних компаніях часто внутрішню ціну визначають на базі витрат виробництва продукції внутрішньокоопераційного призначення з урахуванням утраченого прибутку від зменшення обсягів продажу цієї продукції на ринку. Такий підхід дозволяє враховувати вклад кожного підрозділу в загальний прибуток компанії.

Відповідь: 1) верхня межа ціни – 45 грн., нижня межа – 28 грн.; 2) 42 грн.

Тест

Виберіть одну правильну відповідь із наведених (альтернативний вибір):

1. У виробничо-технічному плані підприємство – це:
 - а) техніко-технологічний комплекс, система робочих машин та механізмів, дібраних пропорційно до кількості й потужності та згідно з видами продукції (робіт, послуг), що випускаються;
 - б) первинна ланка промисловості, виробнича одиниця економіки країни з певною внутрішньою структурою, зовнішнім оточенням, закономірностями функціонування та розвитку;
 - в) виокремлена ланка промисловості, що визначається певною господарською, фінансовою, економічною самостійністю;
 - г) складна динамічна система, яка характеризується великим обсягом, інтенсивністю та різноспрямованістю інформаційних зв'язків між підсистемами й елементами, а також зовнішнім оточенням;
 - д) виробничо-екологічна система, яка взаємодіє із зовнішнім середовищем у процесі матеріально-енергетичного обміну.
2. Організаційно підприємство становить:
 - а) техніко-технологічний комплекс, систему робочих машин та механізмів, дібраних пропорційно до кількості й потужності та згідно з видами продукції (робіт, послуг), що випускаються;

- б) первинну ланку промисловості, виробничу одиницю економіки країни з певною внутрішньою структурою, зовнішнім оточенням, закономірностями функціонування та розвитку;
 - в) виокремлену ланку промисловості, що визначається певною господарською, фінансовою, економічною самостійністю;
 - г) складну динамічну систему, яка характеризується великим обсягом, інтенсивністю та різноспрямованістю інформаційних зв'язків між підсистемами й елементами, а також зовнішнім оточенням;
 - д) виробничо-екологічну систему, яка взаємодіє із зовнішнім середовищем у процесі матеріально-енергетичного обміну.
3. В економічному аспекті підприємство становить:
- а) техніко-технологічний комплекс, систему робочих машин та механізмів, дібраних пропорційно до кількості й потужності згідно з видами продукції (робіт, послуг), що випускаються;
 - б) первинну ланку промисловості, виробничу одиницю економіки країни з певною внутрішньою структурою, зовнішнім оточенням, закономірностями функціонування та розвитку;
 - в) виокремлену ланку промисловості, що визначається певною господарською, фінансовою, економічною самостійністю;
 - г) складну динамічну систему, яка характеризується великим обсягом, інтенсивністю та різноспрямованістю інформаційних зв'язків між підсистемами й елементами, а також зовнішнім оточенням;
 - д) виробничо-екологічну систему, яка взаємодіє із зовнішнім середовищем у процесі матеріально-енергетичного обміну.
4. В інформаційному аспекті підприємство становить:
- а) техніко-технологічний комплекс, систему робочих машин і механізмів, дібраних пропорційно до кількості та потужності згідно з видами продукції (робіт, послуг), що випускаються;
 - б) первинну ланку промисловості, виробничу одиницю економіки країни з певною внутрішньою структурою, зовнішнім оточенням, закономірностями функціонування та розвитку;
 - в) виокремлену ланку промисловості, що визначається певною господарською, фінансовою, економічною самостійністю;
 - г) складну динамічну систему, яка характеризується великим обсягом, інтенсивністю та різноспрямованістю інформаційних зв'язків між підсистемами й елементами, а також зовнішнім оточенням;
 - д) виробничо-екологічну систему, яка взаємодіє із зовнішнім середовищем у процесі матеріально-енергетичного обміну.
5. Адаптивність виробничої системи забезпечується завдяки:
- а) збільшенню кількості підрозділів усередині підприємства з одночасним зменшенням їх розмірів;
 - б) збереженню стабільної базової форми організаційної структури, основу якої становлять невеликі самостійні в господарському розумінні вузькоспеціалізовані підрозділи;

- в) створенню характерних для малих підрозділів якостей, а саме: інноваційності, керованості, наявності підприємницьких рис;
 - г) усі попередні відповіді правильні;
 - д) правильні відповіді а і б.
6. Адаптація підприємства як системи може виявлятися через:
- а) саморегулювання;
 - б) самонавчання;
 - в) самоорганізацію;
 - г) самовдосконалення;
 - д) усі попередні відповіді правильні.
7. У процесі саморегулювання підприємство як система:
- а) реагує на зміни середовища жорстко встановленими спеціальною програмою заходами та діями;
 - б) здатне змінювати програму реагування;
 - в) змінює не лише програму реагування, а й свою внутрішню структуру;
 - г) може перебудувати свою структуру не лише в межах заданого набору елементів, а й розширенням цього набору;
 - д) усі попередні відповіді правильні.
8. У процесі самонавчання підприємство як система:
- а) реагує на зміни середовища жорстко встановленими спеціальною програмою заходами та діями;
 - б) здатне змінювати програми реагування;
 - в) змінює не лише програму реагування, а й свою внутрішню структуру;
 - г) може перебудувати свою структуру не лише в межах заданого набору елементів, а й розширенням цього набору;
 - д) усі попередні відповіді правильні.
9. У процесі самоорганізації підприємство як система:
- а) реагує на зміни середовища жорстко встановленими спеціальною програмою заходами та діями;
 - б) здатне змінювати програму реагування,
 - в) змінює не лише програму реагування, а й свою внутрішню структуру;
 - г) може перебудувати свою структуру не лише в межах заданого набору елементів, а й розширенням цього набору;
 - д) усі попередні відповіді правильні.
10. У процесі самовдосконалення підприємство як система:
- а) реагує на зміни середовища жорстко встановленими спеціальною програмою заходами та діями;
 - б) здатне змінювати програму реагування,
 - в) змінює не лише програму реагування, а й свою внутрішню структуру;
 - г) може перебудувати свою структуру не лише в межах заданого набору елементів, а й розширенням цього набору;
 - д) усі попередні відповіді правильні.
11. У процесі вибору структурних вирішень у виробництві визначальними є такі чинники:
- а) форми спеціалізації та кооперування підрозділів;

- б) потужність, масштаб та орієнтація виробництва;
 - в) організаційне середовище;
 - г) місце розташування виробництва;
 - д) усі попередні відповіді правильні.
12. Прогресивним напрямком розвитку структур підприємства є такий:
- а) технологічна структуризація;
 - б) предметна структуризація;
 - в) ресурсна структуризація;
 - г) територіальна структуризація;
 - д) сітьова структуризація.
13. Спільний аналіз матриць відношень і зв'язків у виробничій структурі та структурі управління дає змогу:
- а) визначати основні особливості структури виробничої організації та можливі напрямки її раціоналізації з метою підвищення ефективності управління;
 - б) описувати організаційну структуру управління, виявляти тенденції її розвитку та ступінь відповідності завданням виробничої організації;
 - в) визначати склад функцій і видів робіт, що виконуються в системі управління, розподіляти їх між підрозділами та окремими робітниками, оцінювати його доцільність, визначати недоліки структури управління;
 - г) усі попередні відповіді правильні;
 - д) правильні відповіді а і б.

Тест

Виберіть одну правильну відповідь із наведених (альтернативний вибір):

1. Структура економічного механізму охоплює:
- а) механізм формування і використання ресурсів (капіталу);
 - б) механізм управління витратами та фінансами;
 - в) мотиваційний механізм;
 - г) механізм взаємодії з ринком;
 - д) усі попередні відповіді правильні.
2. Структура внутрішнього економічного механізму підприємства визначається через:
- а) організаційно-технічну систему;
 - б) систему планування, контролю і оцінки діяльності підрозділів;
 - в) установлення матеріальної відповідальності підрозділів;
 - г) мотиваційний механізм функціонування;
 - д) усі попередні відповіді правильні.
3. Мотиваційний механізм охоплює, як правило, такі підсистеми мотивів:
- а) високоякісної продуктивної праці;
 - б) науково-технічного розвитку виробництва;
 - в) підприємництва;
 - г) усі попередні відповіді правильні;
 - д) правильні відповіді а і б.
4. До принципів, на яких ґрунтується внутрішній економічний механізм підприємства, не належить:
- а) принцип цільової сумісності та зосередженості;

- б) принцип прямоочності;
 - в) принцип безперервності і надійності;
 - г) принцип планомірності, пропорційності та динамізму;
 - д) демократичний принцип розподілу функцій управління.
5. До організаційних передумов функціонування внутрішнього економічного механізму підприємства належать:
- а) наявність майнової відокремленості, відносної економічної самостійності та прогресивної нормативної бази;
 - б) функціонування системи обліку руху матеріальних цінностей, витрат і продукції та раціональної системи оцінювання та матеріального стимулювання діяльності;
 - в) економічна відповідальність за кінцеві результати роботи;
 - г) створення внутрішньозаводської ринкової інфраструктури;
 - д) усі відповіді правильні.
6. Економічними формами функціонування підрозділів підприємства можна вважати:
- а) функціонування підрозділів як центрів витрат;
 - б) функціонування підрозділів, що формують розрахунковий умовний прибуток;
 - в) функціонування підрозділів як центрів реального прибутку;
 - г) усі попередні відповіді правильні;
 - д) правильні відповіді б і в.
7. Підрозділи, що є центрами витрат, як правило, виготовляють:
- а) продукцію внутрішньоопераційного призначення;
 - б) кінцеву продукцію, яку реалізують на ринку;
 - в) проміжну продукцію внутрішньоопераційного призначення, яку передають іншим підрозділам за внутрішніми планово-розрахунковими цінами;
 - г) усі попередні відповіді правильні;
 - д) правильні відповіді а і в.
8. Підрозділи, що є центрами прибутку, як правило, виготовляють:
- а) продукцію внутрішньоопераційного призначення;
 - б) кінцеву продукцію, яку реалізують на ринку;
 - в) проміжну продукцію внутрішньоопераційного призначення, яку передають іншим підрозділам за внутрішніми планово-розрахунковими цінами;
 - г) усі попередні відповіді правильні;
 - д) правильні відповіді б і в.
9. Принцип планомірності, пропорційності та динамізму виявляється в такому:
- а) взаємозалежні підрозділи підприємства забезпечують приблизно однакову продуктивність;
 - б) система управління має бути націлена на вирішення не лише поточних, а й довгострокових завдань розвитку підприємства;
 - в) досягається найкоротший термін виконання всіх операцій;
 - г) виробничий процес та його складові мають суворо повторюватися в рівні проміжки часу;
 - д) усі попередні відповіді правильні.

10. Принцип цільової сумісності та зосередженості означає:
- створення цілеспрямованої системи управління, за якої всі її ланки функціонують як єдиний механізм, спрямований на вирішення загального завдання;
 - створення таких організаційно-господарських та технічних умов, за яких досягається стійкість і безперервність заданого режиму виробничого процесу;
 - створення системи управління, що націлена на вирішення не лише поточних, а й довгострокових завдань розвитку підприємства;
 - усі попередні відповіді правильні;
 - правильні відповіді б і в.
11. Принцип безперервності та надійності означає:
- створення пов'язаної цілеспрямованої системи управління, за якою всі її ланки створюють єдиний механізм, спрямований на вирішення загального завдання;
 - створення таких організаційно-господарських та технічних умов, за яких досягається стійкість і безперервність заданого режиму виробничого процесу;
 - створення системи управління, що націлена на вирішення не лише поточних, а й довгострокових завдань розвитку підприємства;
 - усі попередні відповіді правильні;
 - правильні відповіді б і в.
12. Центр прибутку – це:
- основна, первинна ланка підприємства, для якої розробляється ділова стратегія;
 - виробниче відділення, яке є самостійною господарською одиницею та бере на себе всю відповідальність за результати своєї діяльності;
 - підрозділи внутрішньовиробничої кооперації, які виробляють проміжну продукцію та вироби для внутрішнього споживання;
 - усі попередні відповіді правильні;
 - правильні відповіді б і в.

Запитання до самоконтролю

- Дайте характеристику підприємства як відкритої системи.
- У чому полягає функціональна структуризація підприємств житлово-комунального господарства?
- Визначіть критерії поділу виробничих підрозділів підприємства на основні та допоміжні (неосновні).
- Яких змін зазнає структура підприємства під впливом ринкової кон'юнктури та рівня кооперування?
- Дайте стисло характеристику підрозділів підприємств житлово-комунального господарства.
- З якою метою і на яких засадах виокремлюють підрозділи внутрішньої кооперації та підрозділи, що випускають готову продукцію (центри прибутку)?

7. У чому полягає сутність економічного механізму підприємства?
8. З'ясуйте складові внутрішнього економічного механізму підприємств житлово-комунального господарства.
9. Які різновиди зв'язків можна встановити між підрозділами та адміністративним центром підприємства?
10. Від яких чинників залежить форма зв'язків між окремими підрозділами підприємства?
11. У чому полягає сутність мотиваційного механізму функціонування підприємства та його підрозділів?
12. Які основні принципи побудови внутрішнього економічного механізму підприємства?
13. Визначте основні організаційні передумови функціонування внутрішнього економічного механізму підприємства.
14. Які форми функціонування внутрішнього економічного механізму Вам відомі?
15. Назвіть і поясніть основні режими функціонування внутрішнього економічного механізму.
16. Які фундаментальні проблеми доводиться вирішувати керівництву підприємств під час їх адаптації до динамічних зовнішніх умов функціонування?
17. Розкрийте поняття "внутрішня ціна".
18. У чому полягають функції внутрішніх цін?
19. Яка специфіка застосування внутрішніх цін у практиці господарювання підприємств житлово-комунального господарства?
20. Які існують методи формування внутрішніх цін?
21. Який з методів внутрішнього ціноутворення найбільш поширений у практиці господарювання підприємств житлово-комунального господарства?
22. На яких засадах формуються внутрішні ціни на продукцію підрозділів - центрів витрат?
23. Яку структуру мають внутрішні ціни на продукцію підрозділів - центрів прибутку?
24. Розкрийте сутність стратегії й тактики ціноутворення на підприємствах житлово-комунального господарства.

Змістовий модуль II.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПІДПРИЄМСТВА

Вивчення даного змістового модуля починається з розгляду системи і змісту внутрішніх планів, принципів та методів їх розробки, основ організації нормативної бази планування.

Система і зміст внутрішніх планів, порядок їх розробки істотно залежать від вибраної форми внутрішнього економічного механізму, передусім від ступеня економічної самостійності підрозділів. Для підрозділів внутрішньої технологічної кооперації властивий, як правило, високий ступень централізації розробки планів, а зміст їх обмежується кількома основними розділами (виробництво продукції, витрати і т. ін.). Ширшою є сфера планування продуктово-спеціалізованих підрозділів, що виготовляють продукцію як для внутрішніх потреб, так і для постачання на ринок або лише на ринок. Вони мають статус центрів прибутку, до системи планування включають фінансові показники, і їм надається певна свобода у виборі тактики, а іноді й стратегії поведінки.

Прикладом послідовного функціонального планування є планування виробництва щодо технологічно спеціалізованих підрозділів, до яких належить більшість підприємств житлово-комунального господарства.

Планування діяльності підприємства і його підрозділів ґрунтується на системі техніко-економічних норм, які значною мірою й визначають вірогідність планових показників. Тут слід з'ясувати такі питання, як види норм і нормативів, методи їх розробки, порядок коригування та заміни.

Основні питання, які слід розглянути під час розгляду виробничої програми підприємства – це зміст і порядок її розробки для підприємства, обґрунтування виробничою потужністю (пропускнуою здатністю устаткування) і трудовими ресурсами (кількістю робітників).

Зміст виробничої програми характеризується особливостями, складом і структурою продукції підрозділу, специфікою вимірювання її обсягу. Слід мати на увазі, що план виробництва включає показники з виготовлення продукції за номенклатурою і загальним обсягом. Зміст і порядок розробки виробничої програми підрозділів істотно залежить від їх місця у виробничій системі підприємства. Для підрозділів з технологічною спеціалізацією, продукція яких має лише внутрішнє призначення, виробнича програма передбачає обробку продукції або її складових на певних стадіях технологічного процесу. Тому послідовність її розробки обумовлена організаційною структурою останнього. При цьому враховується тривалість виробничого циклу.

Обґрунтування виробничої програми виробничою потужністю в прямому її розумінні здійснюється, як правило, лише для продуктово спеціалізованих підрозділів. У решті випадків такі обґрунтування мають форму порівняльних обчислень пропускнуої здатності устаткування і його завантаження у машино-годинах. Методика таких обчислень нескладна і наводиться в багатьох літературних джерелах з організації виробництва.

Щодо обґрунтування виробничої програми підрозділів підприємства трудовими ресурсами, то це питання не є новим для студентів. Його слід лише розглянути з позиції окремих структурних одиниць.

Планування витрат належить до основних складових внутрішнього економічного механізму й істотно впливає на ефективність його функціонування. У результаті вивчення цієї теми студент повинен мати чітке уявлення про склад витрат підрозділів підприємства їх поділ на прямі і непрямі, змінні та постійні, порядок розробки плану витрат, формування кошторисів підрозділів і собівартості продукції.

Треба з'ясувати, для чого витрати диференційовано формуються за місцями, видами і носіями. Після цього стає зрозумілим економічне значення складання кошторисів підрозділів за калькуляційними статтями й елементами витрат, а також визначенні собівартості окремих виробів – калькулювання. Методику визначення елементів витрат і статей калькуляцій треба детально опрацювати.

Практичні заняття

Задача

За місяць, у якому 22 робочих дні, складальний цех має виготовити 110 машин. Тривалість виробничого циклу складання машини - 10 робочих днів.

Потрібно: 1. обчислити мінімальний середньоденний запуск-випуск машин для забезпечення виконання виробничої програми;
2. визначити, за скільки робочих днів до планового місяця слід почати запускати машини у виробництво.

Вказівка: Машини можуть запускатись у виробництво різними партіями залежно від можливості їх паралельного складання. У цій задачі запуск-випуск передбачається рівномірний за робочими днями. Тим самим зумовлюється його кількість.

Відповідь: 1. $N_{з-в} = 5$ машин; 2. за 10 робочих днів.

Задача

Механічний цех виготовляє комплекти деталей для ремонту трамвайних вагонів. За місяць передбачається виготовити і передати ремонтному цеху 300 машинокомплектів; трудомісткість одного комплекту 25 нормо-год. Трудомісткість незавершеного виробництва відповідно на початок і кінець планового періоду становитиме 625 і 675 нормо-год.

Потрібно: 1. визначити обсяг кінцевої продукції цеху в нормо-годинах;
2. обчислити загальну умовну кількість виготовлених машинокомплектів і валову продукцію цеху в нормо-годинах.

Відповідь: 1. $V_k = 7500$ нормо-год; 2. $N_{vm} = 302$ машинокомплекти, $V_{п} = 7550$ нормо-год.

Задача

Вагоноремонтний цех має у своєму розпорядженні 20 токарних, 12 фрезерних, 6 свердлильних і 4 шліфувальних верстати. Цех працює у 2 зміни тривалістю 8 год кожна. Згідно з планом виробництва на квартал, в якому 66 робочих днів, завантаження устаткування за нормованим часом в машино-год становитиме: токарне устаткування – 18500, фрезерне – 10400, свердлильне – 6400, шліфувальне – 2600. Норми виконуються на всіх верстатах на 100%.

Потрібно: 1. обчислити фонд часу одного верстата, якщо середній простій у ремонті становить 2,5%;
2. обчислити пропускну здатність груп устаткування в машино-годинах;
3. визначити коефіцієнти завантаження груп устаткування за зазначених умов і дати їм відповідну оцінку.

Відповідь: 1. $T_p = 1030$ год; 2. $T_{\text{ток}} = 20600$ машино-год, $T_{\text{фр}} = 12360$ машино-год; $T_{\text{св}} = 6180$ машино-год; $T_{\text{шл}} = 4120$ машино-год;
3. $K_{\text{зток}} = 0,90$, $K_{\text{зфр}} = 0,84$, $K_{\text{зсв}} = 1,04$, $K_{\text{зшл}} = 0,63$.

Завдання

Трудомісткість виробничої програми вагоноремонтного цеху в попередній задачі збігається із завантаженням устаткування в машино-год. У плановому кварталі 92 календарні дні, у тому числі 26 вихідних. За балансом робочого часу передбачається в середньому на одного робітника 7 днів відпустки і 1 день втрат робочого часу внаслідок хвороби. Середня тривалість робочого дня 7,9 год (у цеху працюють кілька підлітків зі скороченим робочим днем). Металообробні верстати обслуговує бригада налагоджувальників, норма обслуговування - 8 верстатів на одного налагоджувальника.

Потрібно: 1. скласти баланс часу роботи одного робітника цеху на плановий квартал за схемою, наведеною у табл. 3.2;
2. обчислити середньооблікову чисельність основних робітників-верстатників у цілому по цеху;
3. обчислити середньооблікову чисельність налагоджувальників устаткування.

Вказівка: У завданні мається на увазі, що верстатники безпосередньо працюють на верстатах і перебувають на робочих місцях постійно. Тільки в цьому разі значення людино-годин і машино-годин збігаються. Налагоджувальники виконують лише специфічні функції налагодження устаткування. Розрахункову чисельність робітників слід округляти за загальними правилами.

Таблиця 2-Обчислення фонду часу роботи одного робітника на квартал

Показник часу	Значення
Календарні дні	
Неробочі дні-всього, у тому числі:	
- вихідні	
- святкові	
Робочі дні	
Невиходи на роботу, передбачені планом - всього, у тому числі:	
-відпустка	
-хвороба	
Дні виходу	
Середня тривалість робочого дня, год	
Фонд часу роботи одного робітника, год.	
Втрати робочого часу, %	

Відповідь: 1. $T_{\text{п}} = 458$ год; 2. $Ч_{\text{ср.обл.осн.роб.-верс.}} = 83$ осіб; 3. $Ч_{\text{ср.обл.нал.}} = 13$ осіб.

Задача

За звітний період обсяг виробництва цеху збільшився на 20%, а сукупні витрати зросли з 400000 грн. до 460000 грн.

Потрібно: 1. поділити загальні витрати звітнього періоду на змінні та постійні на основі їх динаміки;
2. обчислити планові витрати, якщо обсяг виробництва в плановому періоді зросте на 10%.

Вказівка: Розв'язуючі задачу, вважати, що величина постійних витрат у зазначених періодах однакова. У цьому разі вона визначається за допомогою простого рівняння, в якому невідома величина – постійні витрати $C_{\text{пост.}}$.

Відповідь: 1. $C_{\text{змін.}} = 360000$ грн., $C_{\text{пост.}} = 100000$ грн.; 2. 496000 грн.

Тест

Виберіть одну правильну відповідь із наведених (альтернативний вибір):

1. Виробнича програма підрозділів основного виробництва –це:
 - а) план діяльності;
 - б) план поставки продукції;
 - в) сукупність продукції певної номенклатури і асортименту, яка має бути виготовлена у плановому періоді в заданих обсягах;
 - г) послідовність запуску продукції у виробництво у плановому періоді;
 - д) план ресурсного забезпечення виробництва.
2. Для технологічно взаємопов'язаних внутрішньокоопераційних підрозділів виробнича програма розробляється:
 - а) у порядку, зворотному технологічному процесу;
 - б) у послідовності технологічного процесу;
 - в) незалежно від планів виробництва інших підрозділів;
 - г) з орієнтацією на максимальний обсяг виробництва;
 - д) самостійно кожним підрозділом залежно від кон'юнктури ринку.
3. Оптимальною є така партія запуску предметів обробки у виробництво, яка забезпечує:
 - а) належну комплектність виробництва;
 - б) мінімальні експлуатаційні вигради і втрати від відволікання коштів у незавершене виробництво;
 - в) мінімальний виробничий цикл;
 - г) максимальну продуктивність праці;
 - д) максимальне завантаження устаткування.
5. Виробнича потужність потокової лінії з регламентованим ритмом визначається:
 - а) кількістю устаткування і часом його роботи;
 - б) швидкістю руху конвеєра;
 - в) часом та тактом роботи лінії;
 - г) кількістю робітників на лінії;
 - д) кількістю робітників на лінії та продуктивністю їх праці.
7. Виробнича потужність технологічної системи машин з різною пропускною здатністю визначається:
 - а) максимальною пропускною здатністю окремої групи машин;

- б) мінімальною пропускною здатністю окремої групи машин;
 - в) середньою пропускною здатністю;
 - г) середньозваженою пропускною здатністю;
 - д) сумою пропускних здатностей усіх машин.
8. За нормованої трудомісткості роботи облікова чисельність робітників обчислюється:
- а) діленням обсягу роботи у натуральному виразі на фонд часу одного робітника;
 - б) діленням трудомісткості роботи на продуктивність праці у натуральному виразі;
 - в) діленням нормативної трудомісткості роботи на фонд часу одного робітника з урахуванням коефіцієнта виконання норм;
 - г) множенням продуктивності праці на фонд часу роботи одного робітника;
 - д) множенням продуктивності праці на трудомісткість роботи.
9. Основним критерієм оптимальної чисельності обслуговуючого персоналу певної операційної системи є:
- а) продуктивність праці;
 - б) завантаження системи;
 - в) час обслуговування;
 - г) витрати в системі на одиницю продукції (послуги);
 - д) усі відповіді правильні.

Тест

Виберіть одну правильну відповідь із наведених (альтернативний вибір):

1. До змінних належать витрати величина яких:
 - а) змінюється на одиницю продукції внаслідок НТП;
 - б) залежить від продуктивності праці;
 - в) нестабільна у часі;
 - г) залежить від обсягу виробництва;
 - д) залежить від номенклатури продукції, що виготовляється.
2. До постійних належать витрати, величина яких:
 - а) однакова для різних видів продукції;
 - б) не залежить від обсягу продукції в межах даної виробничої потужності;
 - в) постійна на одиницю продукції;
 - г) має незмінні норми на тривалий час;
 - д) постійно зростає.
3. У собівартості продукції підприємства постійні витрати становлять 20%. Яке буде відносне зниження відповідно до постійних витрат і всієї собівартості продукції у відсотках, якщо обсяг виробництва зросте на 10%?
 - а) 10 і 2; б) 2 і 10; в) 10 і 10; г) 8 і 2; д) 8 і 10.
4. Загальновиробничі витрати - це витрати на:
 - а) основні матеріали;
 - б) основні матеріали і оплату праці виробничих робітників;
 - в) утримання, експлуатацію устаткування, організацію й управління виробництвом;

- г) виробництво і збут продукції;
 - д) утримання адміністрації підприємства.
5. Собівартість кінцевої продукції підрозділу підприємства з тривалим виробничим циклом за певний період:
- а) завжди дорівнює кошторису його діяльності;
 - б) завжди менша за кошторис діяльності;
 - в) завжди більша за кошторис діяльності;
 - г) не має зв'язку з кошторисом діяльності;
 - д) менша, більша за кошторис діяльності або дорівнює йому залежно від динаміки незавершеного виробництва.
6. Частка прямих витрат у загальних витратах підрозділу підприємства залежить від:
- а) його виробничої потужності;
 - б) кількості персоналу;
 - в) широти номенклатури продукції і диференціації обліку витрат;
 - г) продуктивності праці;
 - д) правильні відповіді а і б.
7. Середня повна собівартість одиниці продукції визначається показниками:
- а) нормами змінних (прямих) витрат на одиницю продукції;
 - б) величиною постійних (непрямих) витрат за певний період;
 - в) обсягом виробництва продукції;
 - г) правильні відповіді а, б;
 - д) правильні відповіді а, б, в.
8. У період освоєння виробництва нових складних виробів їх собівартість:
- а) знижується рівномірно (лінійно) зі зростанням кількості виготовлених виробів;
 - б) рівномірно підвищується;
 - в) залишається незмінною;
 - г) немає певної закономірності динаміки;
 - д) знижується на одну й ту саму відносну величину з подвоєнням кількості виготовлених виробів з початку їх освоєння.

Запитання до самоконтролю

1. Що таке планування?
2. Які особливості притаманні внутрішньому плануванню на підприємстві?
3. Чим відрізняється склад (зміст) планів внутрішньокоопераційних підрозділів і підрозділів суб'єктів ринку?
4. Як ви розумієте принцип системності в плануванні?
5. У чому полягає сутність принципу безперервності планування і як він реалізується у процесі розробки планів підрозділів?
6. Що таке гнучкість планів і як вона досягається?
7. У чому полягає особливість планування діяльності підприємств житлово-комунального господарства?
8. Сутність балансового методу і його застосування у внутрішньому плануванні на підприємстві.

9. Які види норм застосовуються у плануванні?
10. Що являє собою виробнича програма підрозділу підприємства?
11. З'ясуйте особливості розробки виробничої програми внутрішньокорпоративних підрозділів і підрозділів, що виготовляють готову продукцію на ринок.
12. Назвіть планово-облікові одиниці виробничої програми підприємств житлово-комунального господарства у натуральному вимірі і сфери їх застосування.
13. Поясніть загальний порядок розробки виробничої програми внутрішньокорпоративних підрозділів.
14. Що таке пропускна здатність устаткування і як вона обчислюється?
15. Як обчислюються коефіцієнти завантаження і пропускної спроможності устаткування і в чому полягає різниця між ними?
16. Які існують методи обчислення чисельності робітників і в чому їх особливості?
17. Поясніть методику визначення планового фонду часу роботи одного робітника.
18. Для чого потрібно планувати витрати за місцями, видами і носіями?
19. Які витрати підрозділів належать до прямих, а які до непрямих?
20. Як можна розмежувати витрати на змінні та постійні?
21. Які показники витрат обчислюють при плануванні?
22. Поясніть порядок розробки плану витрат підрозділу.
23. Поясніть методику обчислення собівартості продукції підрозділу.

Змістовий модуль III.

КОНТРОЛЬ, ОЦІНЮВАННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Контроль як відстежування відповідності фактичних характеристик діяльності (процесів, об'єктів) установленим вимогам є важливою функцією управління. На його підставі оцінюється діяльність підрозділів підприємства і окремих працівників, що є передумовою побудови механізму їх стимулювання. Контроль і оцінка діяльності здійснюються за певною системою показників.

Основним методом оцінювання діяльності підрозділів за певними показниками є порівняння. Базами порівняння фактичного показника за певний період є його плановий рівень або фактичний розмір за минулий період. У першому випадку критерієм оцінювання є ступінь виконання плану, в другому – динаміка показника. Кожний з цих критеріїв має свою сферу застосування, що слід з'ясувати в процесі вивчення теми.

Після ознайомлення із загальними положеннями оцінювання діяльності підрозділів, потрібно вивчити порядок оцінювання результатів виробництва і його ефективності. Виробництво продукції контролюється і оцінюється за такими показниками: виконання зобов'язань з номенклатури і асортименту продукції, загальний її обсяг, ритмічність виробництва, якість виробів, ефективність роботи підрозділів підприємства оцінюється за показником прибутку або витрат. Основну увагу слід приділити витратам, оскільки, по-перше, здебільшого внутрішні підрозділи в наших умовах є центрами витрат, по-друге, схема обчислення прибутку досить детально вивчається в інших дисциплінах.

Далі необхідне дати чітке уявлення про побудову та функціонування механізму стимулювання підрозділів підприємства. Це стосується передусім вибору форм і систем оплати праці з урахуванням конкретних умов діяльності підрозділів, обґрунтування видів і розмірів виплат із прибутку. Вивчаючи умови різних форм оплати праці, слід мати на увазі, що загальною світовою тенденцією є поступове звуження сфери застосування відрядної заробітної плати в її безпосередній формі. Це пов'язано з підвищенням рівня механізації і автоматизації виробництва, машинною регламентацією ходу виробничого процесу, коли кількісний його результат зумовлений насамперед машинною системою. Цим умовам більшою мірою відповідає почасова оплата праці з різними варіантами преміювання. Почасова оплата праці також є доцільною за умов складності кількісного вимірювання результатів діяльності, пріоритетності якісних її показників над кількісними, нерегулярного і ймовірного завантаження роботою.

Формування політики оплати праці на конкретному підприємстві здійснюється з урахуванням державного і договірною регулювання заробітної плати. Ці важливі аспекти оплати праці сформульовані в Законі України «Про оплату праці».

Наступні питання – форми матеріальної відповідальності підприємства і їх економічна роль, методи обчислення збитків і економічних санкцій за невиконання договірних зобов'язань, особливості внутрішньовиробничої матеріальної відповідальності. Треба звернути увагу на економічну сутність

штрафних санкцій і матеріальну відповідальність у формі відшкодування збитків. Слід пам'ятати, що під час обчислення збитків має значення не вид порушення контрагентом своїх зобов'язань, а його наслідки. Саме вони визначають методику обчислення збитків за їх складовими: додаткові витрати, втрата або пошкодження майна, втрачена вигода (неодержаний прибуток).

Практичні заняття

Задача

Механообробна дільниця цеху виготовляє деталі десяти найменувань, які входять до двох комплектів – А і Б. Планування і облік виробництва деталей здійснюються в комплектах. Склад комплектів і трудомісткість деталей наведені у табл. 3.

Таблиця 3 – Склад і трудомісткість обробки комплектів

Показник	Деталі та їх кількість в комплектах									
	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5	№ 6	№ 7	№ 8	№ 9	№ 10
Комплект А	1	1	2	1	3	-	-	-	-	
Комплект Б	-	-	-	-	-	2	1	1	2	1
Трудомісткість деталі, нормо-годин	3,0	2,0	1,0	4,0	1,0	1,0	3,0	4,0	1,0	2,0

За планом на місяць було передбачено виготовити 500 комплектів А і 400 комплектів Б. Зміна залишків незавершеного виробництва на дільниці не планувалась. Фактичне виготовлення деталей за місяць у штуках становить: № 1 – 550, № 2 – 500, № 3 – 900, № 4 – 495, № 5 – 1480, № 6 – 810, № 7 – 420, № 8 – 400, № 9 – 780, № 10 – 390.

Потрібно: 1. визначити кількість забезпечених деталями комплектів А і Б;
2. обчислити коефіцієнт комплектності виробництва.

Вказівка: Кількість забезпечених деталями готових комплектів – це мінімальна величина з ряду N_i / n_i , $i = 1, \dots, m$, де N_i – кількість деталей i -го найменування; n_i – кількість деталей i -го найменування в комплекті; m – кількість найменувань деталей. Коефіцієнт комплектності обчислюється діленням фактичного обсягу виробництва в повних комплектах на його фактичну величину.

Відповідь: 1. $N_A = 450$, $N_B = 390$; 2. $K_{КА} = 0,90$, $K_{КБ} = 0,97$.

Задача

У табл. 4 наведено планові й фактичні виробничі витрати підрозділу за місяць. План виробництва продукції підрозділ виконав на 105%. Перевиконання плану виробництва було доцільне.

Потрібно: 1. перерахувати планові витрати на фактичний обсяг виробництва;
2. визначити результат діяльності підрозділу за показником витрат (економія, перевитрати).

Вказівка: Всі прямі витрати слід уважати змінними пропорційними.

Відповідь: 1. 165,2 тис грн.; 2. надпланові витрати в сумі 640 грн.

Таблиця 4 – Витрати підрозділу за місяць, тис. грн.

Стаття витрат	План	Фактично
Основні матеріали	65,0	68,0
Основна зарплата виробничих робітників	24,0	26,2
Додаткова зарплата виробничих робітників	2,8	3,0
Відрахування на соціальні заходи	8,58	9,34
Загальновиробничі витрати, у тому числі:	58,0	59,3
-змінні	36,0	37,3
-постійні	22,0	22,0
Разом	158,38	165,84

Задача

У цеху оплата робітників на основних виробничих процесах відрядна. Трудомісткість технологічних операцій за рік 420 тис. нормо-год, середньогодинна тарифна ставка на відрядних робочих 3,5 грн. Норми в середньому виконуються на 110%. 100 робітників на допоміжних і обслуговуючих роботах оплачуються почасово, їх середня тарифна ставка 3,2 грн. Фонд часу роботи одного робітника на плановий рік 1820 год. Додаткова заробітна плата робітників (оплата відпустки, доплати за роботу в нічний час та ін.) становить 12% від основної (прямої) зарплати. За додержання технологічної, трудової дисципліни і якісне виконання роботи передбачена премія для робітників на рівні 25% основної зарплати. Керівництво і спеціалісти цеху в кількості 50 осіб оплачуються за окладною системою. Місячний фонд їх зарплати становить 37500 грн.

Потрібно: 1. обчислити планові річні фонди основної і загальної зарплати робітників;
2. визначити загальний фонд заробітної плати цеху на рік;
3. обчислити середньомісячну зарплату працівників цеху.

Вказівка: Додаткову зарплату і преміальні виплати тут обчислюються у відсотках від основної зарплати. Водночас слід мати на увазі, що в процесі нарахування певних виплат конкретному робітнику обчислення є більш деталізованим з урахуванням чинних інструктивних матеріалів (оплата відпустки здійснюється за середньою зарплатою, доплати за роботу в нічний час - за тарифною ставкою і т. ін.).

Відповідь: 1. $Z_{p,o} = 2052400$ грн., $Z_{p,z} = 2811788$ грн.; 2. $Z_3 = 3261788$ грн.; 3. $Z_{ср} = 755$ грн.

Задача

Через зрив постачання контрагентом комплектувальних виробів завод знизив виробництво приладів П1 і П2, а через це не виконав зобов'язань щодо їх поставлення і заплатив штраф замовникові. Відповідні дані по зазначених приладах наведені у табл. 5.

Таблиця 5 – Показники для обчислення збитків

Показник	Прилад П1	Прилад П2
1. Зниження обсягу виробництва і поставок, шт.	-100	-50
2. Ціна, грн.	200,0	300,0
3. Виробнича собівартість, грн.	160,0	230,0
4. Постійні витрати у виробничій собівартості, %	20,0	20,0
5. Заплачено штраф за зменшення поставки приладів, грн.	4200,0	3500,0

Потрібно: 1. обчислити втрачений заводом прибуток (збитки) внаслідок зниження виробництва і продажу приладів;
2. визначити загальний обсяг збитків заводу від порушення договірних зобов'язань.

Вказівка: Умовою задачі дана виробнича собівартість виробів, як це й передбачено національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку щодо калькулювання. Як відомо, у складі загальновиробничих витрат є постійні втрати. В задачі вони взяті на рівні 20%. Мається на увазі їх відсоток у структурі всіх виробничих витрат, тобто 80% становлять прямі витрати, 20% - постійні.

Відповідь: 1. $\Delta\Pi = 13000$ грн.; 2. $C_{36} = 20700$ грн.; $C_{36\text{ Б}} = 14642,86$ грн.

Тест

Виберіть одну правильну відповідь із наведених (альтернативний вибір)

- Основними оцінними показниками діяльності підрозділів-центрів витрат є
 - прибуток;
 - обсяг виробництва і прибуток;
 - виконання зобов'язань з виготовлення продукції в натуральному виразі (надання послуг) та витрати;
 - приріст обсягу виробництва і витрати;
 - продуктивність праці та витрати.
- Основними оцінними показниками діяльності підрозділів-центрів прибутку є:
 - обсяг виробництва і продуктивність праці;
 - прибуток;
 - собівартість продукції і прибуток;
 - виконання зобов'язань з виготовлення продукції у натуральному вимірі та витрати;
 - прибуток і продуктивність праці.
- Для поточного оцінювання ефективності роботи цеху, що виготовляє широку номенклатуру продукції внутрішнькоопераційного призначення з тривалим виробничим циклом, найприйнятнішим є показник собівартості:
 - кінцевої (готової) продукції;
 - валової продукції (кошторис витрат);

- в) одиниці продукції;
- г) однієї нормо-год;
- д) усі відповіді рівноцінні.

4. Для поточного оцінювання ефективності роботи підрозділу, що виготовляє один вид продукції з коротким виробничим циклом, найприйнятнішим є показник собівартості:

- а) кінцевої готової продукції;
- б) валової продукції;
- в) одиниці продукції;
- г) однієї нормо-години;
- д) усі відповіді рівноцінні.

5. Планом виробництва дільниці на місяць, в якому 22 робочі дні, передбачено щоденно виготовляти продукції на 2000 нормо-год. Фактично виготовлено в перші 5 днів по 1560 нормо-год, а в останні – по 2500 нормо-год. Протягом решти днів фактичне виробництво відповідало плановому завданню. Коефіцієнт ритмічності виробництва за місяць становить:

- а) 0,80; б) 0,85; в) 0,90; г) 0,95; д) 1,0.

6. Виконання плану виробництва з номенклатури продукції обчислюється діленням на плановий обсяг продукції:

- а) фактичного обсягу продукції;
- б) фактичного обсягу продукції, але без урахування перевиконання плану за окремими номенклатурними позиціями;
- в) планового обсягу продукції, збільшеного на перевиконання плану з дефіцитних виробів;
- г) планового обсягу продукції, зменшеного на суму невиконання плану з дефіцитних виробів;
- д) планового обсягу продукції.

7. Кількість готових машинокомплектів визначається:

- а) за максимальною кількістю окремих деталей;
- б) мінімальною кількістю укомплектованих машин;
- в) середньою кількістю виготовлених деталей;
- г) мінімальною кількістю виготовлених деталей;
- д) сумою виготовлених деталей, що входять у комплект.

8. Оперативне визначення планових витрат на фактичний обсяг виробництва ґрунтується на:

- а) поділі витрат на прямі та непрямі;
- б) групуванні витрату калькуляційні статті;
- в) групуванні витрат на однорідні елементи;
- г) поділі витрат на змінні та постійні;
- д) поділі витрат на регульовані та нерегульовані.

9. У базовому періоді витрати підрозділу становили 70000 грн., у звітному 75000 грн. План виробництва виконано на 110%. Постійні витрати у загальних витратах підрозділу становлять, грн.:

- а) 50000; б) 20000; в) 15000; г) 10000; д) 5000.

Тест

Виберіть одну правильну відповідь із наведених (альтернативний вибір).

1. До збитків, спричинених неналежним виконанням контрагентом своїх зобов'язань, належать:

- а) додаткові витрати;
- б) втрата або пошкодження майна;
- в) неодержаний прибуток;
- г) правильні відповіді а, б;
- д) правильні відповіді а, б, в.

2. Матеріальна відповідальність підприємств і їх підрозділів за виконання своїх договірних зобов'язань здійснюється у формі:

- а) поставки продукції (надання послуг);
- б) штрафних санкцій;
- в) відшкодування збитків;
- г) виплат персоналу підприємства, якому спричинено збитки;
- д) правильні відповіді б, в.

3. Унаслідок невиконання договору поставки сировини контрагентом підприємство знизило випуск продукції на 30 штук за ціною за один вироб 250 грн., змінних витратах – 150 грн. Неодержаний прибуток через невиконання зобов'язань контрагентом у повному обсязі становить (грн.):

- а) 7500; б) 4500; в) 3000; г) 0; д) 100.

4. Зі зменшенням обсягу виробництва частка постійних витрат у загальній їх сумі:

- а) зменшується;
- б) збільшується;
- в) залишається незмінною;
- г) змінюється залежно від конкретних умов;
- д) спочатку зменшується, а згодом збільшується.

5. Через невиконання планового завдання з випуску продукції заготівельним цехом у механообробному цеху виникли простої, за які виплачено робітникам 2000 грн. Додаткова зарплата 10%, відрахування на соціальні заходи 30%. Збитки механообробного цеху від простоїв становлять, грн.:

- а) 2000; б) 2200; в) 2860; г) 2600; д) 3000.

6. У разі зменшення обсягу виробництва і продажу продукції сума операційного прибутку зменшується на величину:

- а) відносного зростання постійних витрат;
- б) зменшення маржинального прибутку;
- в) зменшення обсягу виробництва;
- г) правильні відповіді а, б;
- д) правильні відповіді б, в.

7. У зв'язку з невиконанням зобов'язань щодо поставки матеріалів контрагентом завод знизив виробництво продукції на 5000 грн. Виробничі витрати на одну гривню товарної продукції 75 коп., в тому числі змінні - 65 коп. Неодержаний (втрачений) прибуток внаслідок невиконання контрагентом своїх зобов'язань становить (грн.):

- а) 5000; б) 1750; в) 1250; г) 500; д) 3250.

8. Через неритмічну подачу заготовок механообробний цех змушений був форсувати виробництво, застосовуючи надурочну роботу. Доплати робітникам за надурочну роботу склали 900 грн., додаткова зарплата - 10%, відрахування на соціальні заходи - 30%. Додаткові витрати (збитки) цеху становлять, грн.:
- а) 900; б) 990; в) 1170; г) 1287; д) 1000.
9. У разі доставки продукції прискореним способом порівняно зі звичайним (передбаченим угодою, планом) додаткові витрати дорівнюють:
- а) фактичним транспортним витратам;
 б) різниці між фактичними транспортними витратами і витратами на звичайне транспортування;
 в) витратам на транспортування звичайним способом;
 г) фактичним витратам, зменшеним на суму страхування вантажу;
 д) вартості вантажу.
10. Завод-постачальник не виконав вчасно замовлення на виготовлення комплекту спеціального інструменту вартістю 6000 грн., в т.ч. транспортні витрати 500 грн. Підприємство-замовник змушене було виготовити цей інструмент власними силами з такими показниками витрат: виробнича собівартість 7000 грн., адміністративні витрати 1000 грн. Додаткові витрати підприємства становлять (грн.):
- а) 1500; б) 1000; в) 2500; г) 2000; д) 500.

Запитання до самоконтролю

1. У чому сутність і завдання контролю?
2. Назвіть види контролю.
3. Назвіть і поясніть вимоги до системи показників оцінювання діяльності підрозділів.
4. За якими основними показниками оцінюється робота виробничих дільниць і бригад?
5. Які можливі критерії оцінювання діяльності підрозділів і за яких умов вони застосовуються?
6. Поясніть сутність узагальнювальної оцінки діяльності на основі показника (коефіцієнта) трудового внеску (якості праці).
7. Назвіть показники оцінювання виробничої діяльності підрозділів.
8. Як оцінюється виконання плану з номенклатури?
9. Які є оцінні показники витрат і в чому їх особливості?
10. У чому сутність стимулювання (мотивації)?
11. Назвіть форми і джерела матеріального стимулювання?
12. Поясніть переваги і недоліки відрядної оплати праці та сферу її застосування?
13. Які переваги і недоліки почасової оплати праці, за яких умов доцільно її застосовувати?
14. В яких напрямках здійснюється вдосконалення форм оплати праці та підвищення їх стимулювальної ролі?
15. Що таке показники й умови преміювання і як вони встановлюються в конкретних умовах виробництва?

16. У чому полягає сутність оплати праці за кінцевим колективним результатом?
17. Які є види виплат працівникам із прибутку і в чому полягає їх особливість?
18. У чому полягає сутність і роль матеріальної відповідальності?
19. Перед ким підприємства несуть матеріальну відповідальність за якість продукції та її своєчасне поставку?
20. Які існують форми матеріальної відповідальності підприємств і їх підрозділів?
21. Назвіть складові збитків.
22. Який загальний порядок обчислення збитків?
23. Поясніть методику обчислення збитків унаслідок простоїв і форсування виробництва.
24. Як обчислюються збитки від вимушеної заміни матеріалів і комплектувальних виробів?
25. З'ясуйте порядок обчислення збитків у разі усунення недоліків у одержаній продукції (виконаній роботі).
26. Як обчислюються збитки від браку продукції внаслідок скритих дефектів одержаних матеріалів і комплектувальних виробів?
27. Поясніть методику обчислення збитків від вимушеної доставки продукції прискореним способом.
28. Як обчислюється зменшення прибутку (втрачена вигода) внаслідок зменшення обсягу виробництва?
29. У чому полягають особливості внутрішньої матеріальної відповідальності?

Змістовий модуль IV.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВА

Вивчаючи даний змістовий модуль слід з'ясувати економічну сутність показників, за якими аналізується система «витрати – випуск – прибуток» (ВВП), методику їх обчислення, взаємозв'язок і роль у прийнятті господарських рішень. До таких показників передусім належать: маржинальний прибуток; коефіцієнт маржинального прибутку; рівноважний обсяг операційної (виробничої) діяльності (точка беззбитковості); рівень безпеки операційної діяльності; обсяг операційної діяльності, що забезпечує цільову прибутковість; операційний ліверидж (важіль).

Треба мати на увазі, що ВВП-аналіз ґрунтується на поділі витрат підприємства на змінні та постійні. При цьому припускається, що змінні витрати пропорційні діловій активності, а постійні не реагують на неї в межах певної виробничої і організаційної структури підприємства. Такий поділ не в повній мірі відповідає реальним умовам формування витрат і є приблизним, але надзвичайно важливим для управління динамічним виробництвом. Впровадження нової системи бухгалтерського обліку на підприємствах України, що відповідає вимогам міжнародних стандартів, полегшує практичний поділ сукупних витрат на змінні та постійні у процесі аналізу.

Далі розглядаємо сутність і умови формування виробничих запасів, їх класифікацію, основні аспекти управління запасами на підприємстві. Особливу увагу доцільно приділити методичним підходам до регулювання виробничих запасів. Тут доцільно ознайомитися з найпоширенішим методом ABC, який дозволяє класифікувати матеріальні запаси згідно з показником їх значущості. Наступним етапом має бути розгляд двох основних систем управління запасами: системи з фіксованою величиною запасу та системи управління з фіксованим інтервалом часу між замовленнями. У результаті ознайомлення із зазначеними системами слід з'ясувати вплив величини запасу та терміну його поповнення на ефективність роботи підприємства. Друга частина теми присвячена методичним підходам щодо оцінки руху виробничих запасів та її впливу на собівартість продукції. Слід мати на увазі, що вибір того чи іншого методу оцінювання руху виробничих запасів має певне економічне значення: він впливає на економічні результати (величину прибутку і, відповідно, величину податків) діяльності підприємства.

Вивчаючи адаптацію операційної системи до зміни її завантаження, слід з'ясувати сутність пристосування технологічного устаткування до певного обсягу виробництва, форми, параметри, критерій і саму процедуру адаптації. Система технологічного устаткування адаптується до заданого обсягу виробництва (його зміни) за кількістю машин, інтенсивністю і часом їх роботи. Саме ці параметри визначають кількість виконаної роботи. Кількісна адаптація устаткування безпосередньо пов'язана зі зміною його наявної кількості, тобто передбачає придбання або вилучення з експлуатації певних

машин. Першочергове значення має перша проблема, що вимагає інвестиційних витрат. Існує кілька фінансових альтернатив придбання устаткування. До них належать: купівля устаткування за власні кошти, за взятий у банку кредит і придбання його за договором лізингу (оренди). Слід з'ясувати переваги і недоліки цих форм придбання устаткування і засвоїти методику вибору з них оптимальної. Критерієм тут, як правило, є витрати на проект у теперішній вартості. До таких витрат у наведених варіантах належать: вартість устаткування (з урахуванням доставки й монтажу), сума заборгованості за кредит і процентів за нього, сума лізингових платежів (орендної плати) і вартості випуску устаткування (у разі фінансового лізингу).

Практичні заняття

Задача

Підприємство виготовляє три вироби, показники яких наведено у табл. 6. Загальні річні постійні витрати становлять 144000 грн.

Таблиця 6 – Показники виробів

Виріб	Ціна, грн.	Змінні витрати, грн.	Маржинальний прибуток, грн.	Частка у загальному випуску
А	100,0	60,0	40,0	0,30
Б	180,0	100,0	80,0	0,50
В	210,0	110,0	100,0	0,20

Потрібно: визначити річний обсяг виготовлення і продажу кожного виробу в заданій пропорції, який забезпечує беззбитковість виробництва.

Вказівка: Точку беззбитковості кожного виробу в багатопродуктовому виробництві можна визначити за умови встановлення його структури, тобто чіткого співвідношення між окремими виробами у загальному обсязі продукції. У цьому разі спочатку визначається точка беззбитковості умовного виробу, до якого зведені реальні вироби на основі середньозваженого маржинального прибутку, тобто:

$$N_{\text{бв}} = C_n / \Pi_{\text{мсз}},$$

де $\Pi_{\text{мсз}}$ – середньозважений маржинальний прибуток виробів.

Значення $\Pi_{\text{мсз}}$ обчислюється за формулою:

$$\Pi_{\text{мсз}} = \sum_{i=1}^n \Pi_{\text{мі}} * Ч_i,$$

де n – кількість виробів;

$\Pi_{\text{мі}}$ – маржинальний прибуток i -го виробу;

$Ч_i$ – частка i -го виробу в загальному обсязі продукції.

Після цього обчислюється точка беззбитковості щодо кожного виробу:

$$N_{\text{бі}} = N_{\text{бв}} * Ч_i,$$

де $N_{\text{бі}}$ – точка беззбиткового виробництва i -го виробу в натуральному вимірі.

Відповідь: $N_{\text{бА}} = 600$ шт.; $N_{\text{бБ}} = 1000$ шт.; $N_{\text{бВ}} = 400$ шт.

Задача

Річний обсяг виробництва і продажу продукції підприємства становить 1200000 грн. Адміністративні витрати, витрати на збут і загальновиробничі постійні витрати 300000 грн. на рік. Змінні витрати на 1000 грн. випуску продукції становлять 600 грн. Власний капітал підприємства 800000 грн.

Потрібно:

1. обчислити маржинальний і операційний прибуток, коефіцієнт маржинального прибутку;
2. визначити обсяг беззбиткового виробництва і коефіцієнт безпеки виробництва;
3. обчислити обсяг виробництва, який забезпечує рентабельність власного капіталу на рівні 20%;
4. обчислити операційний ліверидж;
5. визначити, як зміниться прибуток підприємства, якщо обсяг виробництва зросте на 30%.

Вказівка: Особливістю цієї задачі є те, що обсяг виробництва задано лише у грошовому вимірі, а змінні витрати наведено не в абсолютній сумі на весь обсяг виробництва (на одиницю продукції), а у вигляді відносного показника витрат на 1000 грн. (відповідно на одну гривню 0,6 грн.). Отже, загальна сума змінних витрат визначається просто – множенням зазначеного показника на обсяг виробництва у грошовому виразі. Зміну прибутку в пункті 5, слід визначити за допомогою операційного лівериджу, а після цього провести обчислення прямим методом, щоб переконатися в однозначності результатів.

Відповідь: 1. $\Pi_m = 480000$ грн., $\Pi_o = 180000$ грн., $K_{\text{пм}} = 0,4$;
2. $V_b = 750000$ грн., $K_b = 0,38$; 3. $V_{\text{ц}} = 1600000$ грн.; 4. $L = 2,7$; 5. зросте на 81%.

Тест

Виберіть одну правильну відповідь із наведених (альтернативний вибір):

1. Маржинальний прибуток – це:
 - а) виручка (дохід) від продажу продукції;
 - б) різниця між виручкою і змінними витратами;
 - в) різниця між виручкою і постійними витратами;
 - г) різниця між виручкою і загальними (сукупними) витратами;
 - д) сума заробітної плати та операційного прибутку.
2. Коефіцієнт маржинального прибутку обчислюється як відношення останнього до:
 - а) операційного прибутку;
 - б) загальних (сукупних) витрат;
 - в) змінних витрат;
 - г) виручки від продажу продукції (доходу);
 - д) постійних витрат.
3. У точці беззбитковості маржинальний прибуток дорівнює:
 - а) виручці від продажу продукції (доходу);
 - б) операційному прибутку;
 - в) постійним витратам;
 - г) нулю;
 - д) змінним витратам.

4. У разі зміни обсягу виробництва і продажу операційний прибуток змінюється:
- на величину маржинального прибутку;
 - пропорційно до зміни обсягу продажу;
 - на величину змінних витрат;
 - на величину відносного зменшення постійних витрат;
 - на величину зміни загальних витрат.
5. У поточному періоді підприємство виготовляє і продає продукції на 400000 грн. при змінних витратах у сумі 240000 грн. У наступному періоді передбачається збільшити обсяг виробництва і продажу продукції на 100000 грн. Унаслідок цього приріст прибутку в гривнях становитиме:
- 100000;
 - 50000;
 - 20000;
 - 30000;
 - 40000.
6. Операційний ліверидж (операційна залежність) визначається відношенням:
- постійних витрат до обсягу продажу (доходу);
 - змінних витрат до постійних;
 - маржинального прибутку до операційного прибутку;
 - маржинального прибутку до обсягу продажу;
 - операційного прибутку до маржинального прибутку.
7. У разі збільшення частки постійних витрат у загальній їх сумі операційний ліверидж:
- не змінюється;
 - зростає;
 - зменшується;
 - зростає в разі збільшення частки готівкових постійних витрат;
 - зменшується в разі збільшення частки готівкових постійних витрат.
8. Підприємство виготовляє і продає продукції на 200000 грн., загальні витрати його 150000 грн., у т.ч. постійні – 50000 грн. Коефіцієнт безпеки операційної діяльності становить:
- 1,0;
 - 0,25;
 - 0,75;
 - 0,5;
 - 0,3.
9. Для стимулювання продажу продукції підприємство переводить оплату агентів зі збуту з почасової (окладної) системи на комісійну (у відсотках від обсягу продажу). Унаслідок цього точка беззбитковості:
- зросте;
 - не зміниться;
 - знизиться;
 - не можна точно сказати;
 - може змінитися залежно від ряду інших факторів.
10. У поточному році підприємство одержало 600000 грн. операційного прибутку. У наступному році передбачається збільшити обсяг виробництва і продажу продукції на 25%. За операційного лівериджу 2,0 прибуток у плановому році становитиме, грн.:
- 900000;
 - 750000;
 - 1200000;
 - 720000;
 - 800000.

Тест

Виберіть одну правильну відповідь із наведених (альтернативний вибір):

1. На формування виробничих запасів підприємства впливає:
- потреба в матеріальних ресурсах;

- б) періодичність використання матеріальних ресурсів;
 - в) сезонність виробництва, споживання та транспортування;
 - г) усі попередні відповіді правильні;
 - д) правильні відповіді а і б.
2. Оптимальною партією поставок матеріалів, які регулярно витрачаються у виробництві, є така, що потребує:
- а) мінімальних витрат на придбання і зберігання;
 - б) мінімальної складської площі;
 - в) мінімальної кількості транспортних засобів;
 - г) мінімальних витрат на придбання;
 - д) мінімальних витрат на зберігання;
3. Для оцінювання виробничих запасів підприємство може застосовувати протягом року:
- а) лише один з методів оцінювання за кожним видом (групою) виробничих запасів;
 - б) один з двох визначених на початок року методів оцінювання запасів;
 - в) різні методи оцінювання для окремих видів (груп) виробничих запасів;
 - г) правильні відповіді б і в;
 - д) лише метод ФІФО.
4. У процесі оновлення продукції та впровадження стратегії збуту за мінімальними цінами доцільно застосовувати:
- а) метод ЛІФО;
 - б) метод ФІФО;
 - в) метод середньозваженої собівартості;
 - г) метод нормативних витрат;
 - д) метод ідентифікованої собівартості.
5. У разі зниження цін на ресурси підприємству для оцінювання запасів найдоцільніше застосовувати метод:
- а) ЛІФО;
 - б) ФІФО;
 - в) середньозваженої собівартості;
 - г) нормативних витрат;
 - д) ідентифікованої собівартості.
6. У разі коливання цін на ресурси підприємства для оцінювання запасів найдоцільніше застосовувати метод:
- а) ЛІФО;
 - б) ФІФО;
 - в) середньозваженої собівартості;
 - г) нормативних витрат;
 - д) ідентифікованої собівартості.
7. Якщо керівництво підприємства в певному звітному періоді за умов інфляції намагається отримати максимальний прибуток та високі дивіденди для акціонерів, пріоритет надається методу:
- а) ЛІФО;
 - б) ФІФО;

- в) середньозваженої собівартості;
- г) нормативних витрат;
- д) ідентифікованої собівартості.

8. Для оцінювання запасів для спеціальних замовлень і специфічних проектів найдоцільніше застосовувати метод:

- а) ЛФО;
- б) ФІФО;
- в) середньозваженої собівартості;
- г) нормативних витрат;
- д) ідентифікованої собівартості.

9. Залишок матеріалів на складі підприємства на початок періоду оцінюється сумою в 5000 грн., залишок на кінець періоду – 100 кг ціна останньої закупки – 10 грн., надійшло за період матеріалів на 3500 грн. Вартість витрачених матеріалів за методом ФІФО за період становить:

- а) 3500 грн.; б) 1000 грн.; в) 7500 грн.; г) 8500 грн.; д) 5000 грн.

10. Залишок матеріалів на складі підприємства на початок періоду оцінюється на суму 25000 грн., залишок на кінець періоду – 20 т, ціна першої закупки – 80 грн., надійшло за період матеріалів на 10000 грн. Вартість витрачених матеріалів за методом ЛФО за період становить:

- а) 33400 грн.; б) 35000 грн.; в) 36600 грн.; г) 25000 грн.; д) 10000 грн.

11. На початок періоду на складі підприємства зберігалось 100 т сировини за ціною 12 грн. Протягом періоду надійшло 20 т по 15 грн. та 40 т по 10 грн. Було відпущено у виробництво 60 т. Вартість залишку сировини на кінець періоду за методом середньозваженої собівартості становить:

- а) 712,5 грн.; б) 1187,5 грн.; в) 1900 грн.; г) 1300 грн.; д) 1000 грн.

12. На початок періоду на складі підприємства зберігалось 15 кг коштовних металів за ціною 5000 грн. Протягом періоду надійшло 5 кг по 4000 грн та 2 кг по 6000 грн. Було відпущено у виробництво 21 кг (у порядку надходження матеріалів). Вартість залишку сировини на кінець періоду за методом ідентифікованої собівартості становить:

- а) 107000 грн.; б) 4000 грн.; в) 5000 грн.; г) 6000 грн.; д) 4863 грн.

Тест

Виберіть одну правильну відповідь із наведених (альтернативний вибір):

1. Адаптація устаткування до зміни обсягу виробництва здійснюється для:

- а) збільшення обсягу виробництва;
- б) підвищення продуктивності праці;
- в) мінімізації експлуатаційних витрат;
- г) підвищення завантаження устаткування;
- д) скорочення простоїв устаткування.

2. До основних параметрів адаптації устаткування належать:

- а) кількість устаткування, потужність його двигунів і час роботи;
- б) кількість устаткування, час та інтенсивність (продуктивність) його роботи;
- в) потужність двигунів і час роботи устаткування;
- г) пропускна здатність устаткування в машино-годинах;
- д) кількість устаткування і потужність його двигунів.

3. Оптимальною є така інтенсивність роботи устаткування, за якої:
- а) продуктивність устаткування максимальна;
 - б) максимально використовується потужність двигунів верстату;
 - в) максимальний час машинної роботи;
 - г) мінімальні витрати на одиницю роботи (продукції);
 - д) мінімальні витрати на одиницю часу роботи (машино-годину).
4. У разі зростання інтенсивності роботи устаткування витрати на одиницю продукції (функція «витрати – результат»):
- а) зростають на всьому діапазоні інтенсивностей;
 - б) спочатку знижуються, а потім зростають, тобто функція витрат має U-подібну форму;
 - в) спочатку зростають, а потім знижуються, тобто функція витрат має П-подібну форму;
 - г) незмінні;
 - д) знижуються на всьому діапазоні інтенсивностей.
5. Розподіл роботи між однотипними машинами з різними функціями «витрати – результат» у процесі адаптації операційної системи здійснюється в такій послідовності:
- а) від більш продуктивних до менш продуктивних машин;
 - б) у порядку спадної продуктивності машин;
 - в) від машини з меншими граничними витратами в разі адаптації її за інтенсивністю до досягнення нею рівня витрат наступної машини в разі адаптації її за часом;
 - г) від машини з меншими граничними витратами без урахування їх зміни у процесі адаптації;
 - д) послідовність розподілу роботи не впливає на загальну величину витрат, тому може бути довільною.
6. Основними складовими лізингових платежів (орендної плати) є:
- а) амортизаційні відрахування і лізинговий дохід (дохід на капітал);
 - б) амортизаційні відрахування і експлуатаційні витрати;
 - в) амортизаційні відрахування і витрати на ремонт;
 - г) витрати на страхування майна і ремонт;
 - д) витрати на страхування майна і лізинговий дохід.
7. Машина поставляється за договором лізингу на 2 роки з наступним викупом. Орендна плата за рік становить 2880 грн., ціна викупу за залишковою вартістю 2160 грн. Дисконтна ставка 20%. Загальні витрати на лізинг у теперішній вартості становлять (грн.):
- а) 7920; б) 5760; в) 4400; г) 6560; д) 5900.
8. У разі порівняння альтернативних варіантів придбання устаткування (лізинг, купівля у кредит) економічно вигіднішим вважається той, який забезпечує:
- а) мінімальні річні платежі;
 - б) мінімальний процент річного доходу (орендний дохід, процент за кредит);
 - в) лінійну амортизацію;
 - г) мінімальні загальні витрати у теперішній вартості;
 - д) максимальний термін оплати вартості устаткування.

9. Ануїтетними вважаються платежі, які протягом певної кількості років:
- поступово зменшуються;
 - поступово зростають;
 - однакові;
 - спочатку зростають, а потім зменшуються;
 - спочатку зменшуються, а потім зростають.
10. Машина вартістю 20000 грн. купується за кредит, що надається на 2 роки під 20% річних. Кредит повертається в кінці кожного року рівними сумами, тобто першого і другого року по 10000 грн. Загальна сума процентів за два роки становитиме, грн.:
- 6000;
 - 4000;
 - 8000;
 - 5000;
 - 7000.

Запитання до самоконтролю

- У чому сутність ВВП-аналізу?
- Наведіть показники, що обчислюються й аналізуються в процесі ВВП-аналізу.
- У чому сутність маржинального прибутку і як він обчислюється?
- У чому полягає сутність готівкової беззбитковості і як обчислюється відповідний обсяг виробництва?
- Поясніть сутність безпеки операційної діяльності і методику обчислення її рівня.
- Як визначається обсяг виробництва, що забезпечує цільовий прибуток підприємства?
- Для чого створюються запаси на підприємстві?
- У чому полягає сутність системи управління запасами? Які її основні елементи?
- Перелічіть основні методи класифікації запасів.
- У чому полягає сутність методу ABC?
- Які системи управління запасами впроваджені на підприємствах житлово-комунального господарства?
- Дайте характеристику системи з фіксованим розміром запасу.
- Як визначається оптимальна величина запасу?
- Охарактеризуйте систему з фіксованим інтервалом поставок.
- У чому полягає сутність системи управління запасами «точно за часом»?
- Які особливості регулювання запасів за системою «мінімум - максимум»?
- Які є методи оцінювання запасів?
- За яких умов доцільно застосовувати метод ФІФО? У чому його специфіка?
- Чим відрізняється від попереднього метод ЛІФО ?
- У чому полягає сутність адаптації операційної системи і для чого вона здійснюється ?
- Назвіть параметри і форми адаптації.
- Які є форми придбання устаткування, у чому полягають їх особливості, переваги і недоліки?

Перелік питань до іспиту

1. Економічна модель підприємства.
2. Структуризація виробничої системи підприємства.
3. Структуризація системи управління підприємством.
4. Сучасні тенденції трансформації організаційно-виробничих структур.
5. Динамічні зміни структури підприємства під впливом ринкової кон'юнктури та рівня кооперування.
6. Центри витрат і центри прибутку в структурі підприємства.
7. Стратегічні господарські підрозділи і їх роль в підвищенні конкурентоспроможності компаній.
8. Структура внутрішнього економічного механізму та принципи його побудови.
9. Організаційні передумови функціонування внутрішнього економічного механізму.
10. Форми функціонування внутрішнього економічного механізму.
11. Еволюція економічного механізму вітчизняних підприємств.
12. Світовий досвід організації внутрішніх економічних відносин.
13. Підрозділи як самостійні суб'єкти ринку й генератори прибутку.
14. Функції центрального апарату управління за умов широкої самостійності підрозділів.
15. Функції і системи внутрішніх цін на підприємстві.
16. Методи формування внутрішніх цін.
17. Внутрішні ціни як інструмент організації внутрішньовиробничих економічних відносин.
18. Формування ціни як функції витрат і цільового прибутку.
19. Стратегія і тактика ціноутворення на підприємстві.
20. Система та зміст внутрішніх планів.
21. Принципи і методи розроблення внутрішніх планів.
22. Нормативна база планування діяльності підрозділів підприємства.
23. Особливості внутрішнього планування залежно від вибраної схеми економічного управління.

24. Сутність, переваги і недоліки синхронного (симультаційного) і послідовного (сукцесійного) планування.
25. Методи ієрархічного планування, їх переваги, недоліки та сфера застосування.
26. Організація нормативного господарства підприємства та його функціонування.
27. Особливості розробки планів вир-ва для внутрішньокооперац-х підрозділів і підрозділів, що виготов-ють товарну прод-ю.
28. Зміст і порядок розроблення виробничої програми підрозділів.
29. Обґрунтувань виробничої програми виробничою потужністю.
30. Забезпечення виробничої програми трудовими ресурсами.
31. Особливості обґрунтування виробничої програми в одно- і багато продуктивному виробництвах.
32. Оптимізація роботи людино-машинних систем за критерієм витрат на основі теорії масового обслуговування.
33. Загальний порядок розробки планів витрат підрозділів.
34. Склад витрат підрозділів і порядок їх планування.
35. Формування кошторисів підрозділів.
36. Планування собівартості продукції.
37. Методика обчислення окремих елементів загальновиробничих витрат.
38. Особливості калькулювання в однопродуктовому і багатопродуктовому виробництвах.
39. Звітність підрозділів, її зміст і періодичність.
40. Контроль як функція управління.
41. Критерії оцінки діяльності підрозділів підприємства.
42. Оцінка виробничої діяльності підрозділів.
43. Оцінка ефективності роботи за показником витрат.
44. Комплексна оцінка діяльності підприємства та його підрозділів.
45. Ритмічність виробництва і її визначення.
46. Роль, форми і джерела стимулювання.
47. Стимулююча функція оплати праці.
48. Передовий досвід і тенденції в оплаті праці.
49. Сутність оплати праці за кінцевим колективним результатом і сфера її ефективного використання.
50. Форми участі у прибутку та її роль у стимулюванні персоналу.

51. Форми матеріальної відповідальності підприємств та їх підрозділів-суб'єктів ринку за порушення договірних зобов'язань.
52. Порядок обчислення збитків та розподіл суми претензії між декількома контрагентами які порушили договірні зобов'язання.
53. Зв'язок матеріальної відповідальності підприємства в цілому і його підрозділів.
54. Особливості внутрішньовиробничої матеріальної відповідальності.
55. Сутність і передумови аналізу системи “витрати-випуск-прибуток”.
56. Аналіз рівноваги та безпеки операційної діяльності.
57. Залежність прибутку від операційної активності та структури витрат.
58. Роль маржинального прибутку при аналізі й прийнятті рішень.
59. Беззбитковість і безпека діяльності підприємства і його підрозділів.
60. Операційний ліверидж (важіль), його визначення і застосування в оперативному аналізі.
61. Оптимізація запасів та інтервалів поставки матеріалів.
62. Оцінка руху виробничих запасів та її вплив на собівартість продукції.
63. Мінімізація витрат на поставку і зберігання матеріалів через визначення оптимальних партій поставок і величини запасів.
64. Сутність і умови ефективного застосування різних методів оцінки матеріалів у запасах.
65. Актуальність, параметри і форми адаптації устаткування до заданого обсягу роботи.
66. Критерій і механізм адаптації операційно системи до зміни її завантаження.
67. Вибір форми придбання устаткування за критерієм витрат.
68. Метод динамічного програмування для комбінованої адаптації до заданого обсягу випуску.
69. Методи нарахування лізингових платежів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бухалков М. И. Внутрифирменное планирование: Учебник. – М.: ИНФРА-М. 1999. – 392 с.
2. Внутрішній економічний механізм підприємства: Навч. посібник / За ред. М. Г. Грецака. – К.: КНЕУ, 2001. – 192 с.
3. Грецак М.Г., Гребешкова О.М. Внутрішній економічний механізм підприємства: Навч.-метод. посібник для самоствивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2001. – 103 с.
4. Кашин В. Н., Ионов В. Я. Хозяйственный механизм и эффективность промышленного производства. – М: Наука, 1997. – 367 с.
5. Козловский В. А. и др. Производственный и операционный менеджмент: Учебник. СПб.: Спец. лит., 1998. – 366 с.
6. Конспект лекцій з дисципліни “Внутрішній економічний механізм підприємства”. / Авт. В. М. Тюріна. – Харків : ХНАМГ, 2004. – 63 с.
7. Манн Р., Майер Э. Контроллинг для начинающих: Пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 302 с.
8. Минаев Э.С., Агеева Н.Г., Аббата Дага А. Управление производством и операциями: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 15. Управление производством и операциями. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 328 с.
9. Тюріна В.М. Конспект лекцій з дисципліни „Внутрішній економічний механізм підприємства” (для студентів 4-6 курсів денної і заочної форм навчання спеціальності „Економіка підприємства”). – Харків: ХНАМГ, 2004.
10. Тюріна В.М. Методичні вказівки до курсової роботи з дисципліни „Внутрішній економічний механізм підприємства” (для студентів 4-6 курсів денної і заочної форм навчання спеціальності ЕПМГ), Харків, 2002.
11. Фандель Г. Теорія виробництва і витрат: Пер. з нім. – К.: ТАКСОН, 2000. – 528 с.

12. Фінансова звітність за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. 3-тє вид. – Д.: ООО «Баланс-Клуб», 2000. – 368 с.
13. Шмален Г. Основы и проблемы экономики предприятия: Пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 512 с.
14. Економіка підприємства: Підручник / За ред. С. Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2000. – 528 с.

Методичне видання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ
„ВНУТРІШНІЙ ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДПРИЄМСТВА”
(для студентів денної і заочної форм навчання
спеціальності “Економіка підприємства”)
за напрямом підготовки 0305 – «Економіка та підприємництво»

Укладач:

Старший викладач кафедри економіки підприємства,
обліку і аудиту **М.П. Сологуб**

Комп'ютерне верстання Л.Г. Любченко

Підписано до друку 07.02.2013. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 3,2. Тираж 100 пр. Зам. № 4463.

Видавець і виготовлювач
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Адреса: 18000, м. Черкаси, бул. Шевченка, 81, кімн. 117,
Тел. (0472) 37-13-16, факс (0472) 37-22-33,
e-mail: vydav@cdu.edu.ua, <http://www.cdu.edu.ua>
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК №3427 від 17.03.2009 р.